

Severin Nordentoft – Pioner, kirurg, radiolog og forfatter

Ib Søgaard

Severin Nordentoft (SN), som for 100 år siden var kendt for sine kontroversielle og tit stejle synspunkter blev efter sin tidlige død i 1922 næsten glemt, eller i hvert fald kun husket for sine negative sider.

Jens Munk Nordentoft (JMN), der i 25 år var radiologisk overlæge på Aalborg Amtssygehus, havde besluttet sig for, at han som pensionist ville arbejde for at rehabilite sin farbror.

Det var specielt beskrivelserne i Dansk Biografisk Leksikon, han var utilfreds med. Omtalen i sidste udgave er skrevet af medicinshistorikeren Egil Snorrason. Efter en opremsning af data står for eksempel:

N. var fortrinligt begavet, jernflittig, energisk og ærgerrig og havde vidtspændende interesser, men manglede selvkritik og sans for nøgtern vurdering, også af sine omgivelser, som han jævnligt kom i konflikt med...

... men N's optimistiske fanatisme og manglende kritiske sans svækkede tilliden til hans virke, ligesom hans håndbog i røntgenbehandling, 1917, den første i Skandinavien, karakteriseredes som fejlfyldt og forbastet. Ikke blot fagfæller, men medicinere og neurologer kunne ikke godkende N's diagnoser og måtte derfor anse de postulerede belbredelser som urigtige. Dertil kom N's langstrakte og ofte ironisk-sårnde diskussionsfacon... (1)

Fig. 1

Severin Nordentofts barndomshjem, præstegården i Brabrand. Nedenfor præstegårdshaven ses et engareal, der når ned til Brabrand Sø.

JMN nåede det imidlertid ikke trods et otium på 20 år. Jeg besøgte ham i hans lille pensionistlejlighed på Frederiksberg i 1987 og lovede at hjælpe til. Denne artikel er et forsøg herpå.

Thomas Severin Johannes Nordentoft Thomsen, kaldet Severin (med tryk på tredje stavelse) blev født i Brabrand 24. november 1866 som søn af præsten Peder Nordentoft Thomsen og Vincentia Michelsen. (Fig. 1)

Præsteparret havde 11 børn, der nåede voksenalder. Peder Nordentoft Thomsen, der selv mistede sin far som 16-årig og derfor var ekstra involveret i sine børns fremtid, sørgede da også for, at alle - også pigerne, hvilket var et særsyn dengang - fik en god uddannelse, som han oven i købet selv finansierede. Af seks drenge blev tre læger, to præster og en sagfører. De fem piger fordelte sig med to sygeplejersker, en lærerinde, en jordemoder og en tandlæge.

Men børnene var nu ikke udelt tilfredse. Specielt drengene følte det som omklamring og gjorde to og to oprør mod faderen, der slet ikke forstod det, og nok derfor på sine gamle dage var en noget ensom og bitter mand.

Ved præstens begravelse i 1910 fortalte sønnen, Benedict, der var blevet præst, om faderens liv og gerning, og sagde blandt andet:

I Hjemmet forstod vi allerbedst, at der laa en levende Kærlighed bag Faders ord, ogsaa naar han nidkært over os mødte os med Hellighedens alvorlige Krav. Vi Børn forstod sikkert ikke altid i tilsvarende Grad hvilken dyb Tørst efter Genkærlighed, der fandtes hos ham.

En anden søn, Johannes, som også var blevet præst, karakteriserede ved samme lejlighed faderen med ordene:

Om Fader som Menneske gælder det, at han var en grundsand Natur med udpræget Retfærdighedssans; hermed hænger det sikkert sammen, at han havde saa ondt ved at døje Mennesker, som viste Halvhed og Uærlighed i deres Liv. Fader havde sin store Fejl, som var aabenbar for alle. Han kunne, selv hvor han i og for sig saa rigtigt, være unødigt kritisk, ensidig og for skarp i sine Domme, og han kunne vel ogsaa til tider have ondt ved at tilgive andre deres Overtrædelser, saaledes at Tilgivelsen virkelig betød Glemsel.²

Var det svært at være halv voksen i præstegården, så var det til gengæld vidunderligt at være barn der, hvilket de talrige børnebørn oplevede i ferierne. Det er blandt andet skildret af forfatteren Knud Nordentoft (søn af Severin) i den halvbiografiske roman, Jørgen Låsby's barndom.(3)

I 1907 erhvervede SN af sin svigerfar et fire-fem tønder land stort engområde lige ved siden af præstegården. Dette sted blev derefter fikspunktet i familiens urolige tilværelse.

11 år gammel blev SN elev på Aarhus Katedralskole - "jeg tog hver dag derind, enten med vogn eller til hest".(4)

1883 blev han student med første karakter og tog derefter til København for at studere medicin. (Fig. 2) Han har aldrig skrevet noget om sin studie-

Fig. 2

*Severin Nordentoft
som ung stud. med. i
København*

tid og heller ikke noget om den efterfølgende kandidat tjeneste. En god beskrivelse af forholdene kan man imidlertid finde hos den jævnaldrene og samtidige Otto Helms i dennes erindringsbog.(5)

SN aftjente sin værnepligt som underlæge i marinen i 1888 (med Corvetten Dagmar til London, Færøerne og Vilhemshaven). I januar 1890 tog han sin embedseksamen med første karakter.

Fra februar til maj 1890 var han kandidat på Blegdamshospitalet for herefter i et år at arbejde som amanuensis hos sin morbror, praktiserende læge i Hjørring, Vilhelm Michelsen.

Efter tre måneders kandidat tjeneste på Almindeligt Hospital i København, blev SN konstitueret som distriktslæge i Nordrøernes lægedistrikt på Færøerne med station i Klaksvig fra november 1891 til maj 1892. Inspireret af dette ophold udgav han sit første skriftlige arbejde, der udkom i 1893: "En Vinter på Færøerne". Artiklen er 56 sider lang - SN skrev aldrig kort - og indeholder en lang række smukke naturskildringer og en del personportrætter, mens der ejendommeligt nok intet er anført om hans lægelige virksomhed.(6)

Fra juli 1892 til december 1893 gjorde SN tjeneste som kandidat på det Kongelige Frederiks Hospital i København. Kandidat tjenesten bestod af seks måneder på hver af de to kirurgiske afdelinger samt fire måneder på hver af de to medicinske afdelinger.

På kirurgisk afdeling C var professor Oskar Bloch chef med Thorkild Rovsing som reservelæge. På kirurgisk afdeling D var chefen fra 1. august 1892 Oscar Wanscher med Emil Müller som reservelæge.

Kandidaterne fik ikke mulighed for at operere selvstændigt udover småting på skadestuen, men de kunne dårligt undgå at blive inspireret af disse meget dygtige ældre læger. Specielt må Wanscher og Rovsing have

gjort indtryk, og det er, som om SN også gjorde indtryk på Rovsing. I hvert fald støttede Rovsing ofte SN i faglige diskussioner, specielt når SN, hvad der ofte skete, kom i modvind.

På de medicinske afdelinger var cheferne ikke mindre berømte, på afdeling A, Christian Gram og på afdeling B, Carl Edvard With.

December 1893 vendte SN tilbage til Jylland og tiltrådte en stilling som reservelæge på Aarhus Kommunehospital hos overlæge Christian Weis. Det må have været lidt af et antiklimaks, i hvert fald kirurgisk set. Weis havde været praktiserende læge i Aarhus siden 1883 og læge ved byens gamle forældede sygehus. Han fulgte med, da det nye Kommunehospital blev åbnet i november 1893.

Weis var humanist, han var solid og omhyggelig, men ikke nogen stor kirurg.

Marts 1894 skete der noget uventet. SN forlod sin stilling som reservelæge på Kommunehospitalet for at slå sig ned som praktiserende læge i Thisted.

Man kunne tro, at SN nu havde opgivet at blive kirurg, men det skulle vise sig ikke at være tilfældet. Som praktiserende læge havde man indlæggelsesret på det lokale sygehus, og man kunne også uden videre foretage kirurgiske indgreb. I Thisted som i de fleste andre mindre byer var det Distriktslægen, der havde opsynet med det lokale sygehus, hvor der ikke var ansat nogen egentlig overlæge.

Thisted kunne være valgt, fordi SN både på mødrene og fædrene side stammede fra Thy, men der kan også tænkes en anden forklaring. SN havde, mens han var i Aarhus, søgt en ledig sygehuslægestilling i Odder, men som det også skulle gå i mange lignende, senere tilfælde, fik han ikke stillingen. Den blev besat med en kirurgisk interesseret læge, som forlod en praksis i Thisted. Dette måtte så betyde, at der nu både var ledige patienter i Thisted og mulighed for operativ virksomhed på sygehuset der.

Fig 3

*Severin og Marie
("Mitte") Nordentoft*

Fig. 4

Professor Ernst
Wertheim opererer
(efter maleri af John
Quincy Adams 1907)

8. maj 1894 giftede SN sig med sin ungdomsveninde, Marie Ingerslev Qvistgaard (kaldet Mitte), datter af hofjægermester Iver Peter Theodor Qvistgaard og Severine Elisabeth Ingerslev. (Fig .3)

I september 1894 skriver SN til sin bror, Johannes:

Kære Jonas!

Ja, nu sidder jeg altsaa her, vel anbragt og ret i ro, saa man skulle jo tro, at saaledes som det nu er, skal det vedblive at være alle mit Livs Dage, at det er forbi med Udviklingen og Forandringer og med fjerne Maal at stræbe efter, og at min Tilværelser er støbt i sin uigenkaldelige Form. Det er dog en Tanke, som jeg ingenlunde har gjort mig fortrolig med og ikke forstaar, og jeg tror for resten heller ikke paa Den. Jeg lærer naturligvis meget nu, mere end i nogen tidligere Perioder af mit Liv, erhverver mig efterhaanden en særdeles betydelig Tillid til egne Kræfter og egen Dygtighed, jeg føler mig kaldet til at blive stor = Doktor - men jeg lærer mig samtidig paa en Prik, hvad der mangler mig deri, og hvordan der bedst kunne raades Bod derpaa. Endelig tror jeg, trods fordums Forsværgen af Sligt og trods det, at jeg nu i det mindste to gange i mit Liv definitivt har opgivet det, at forsøge at skrive en Doktordisputats. Ak - det er 20 Gange saa vanskeligt at gøre det her som i København, men jeg tror, jeg har fundet et Emne, der kan benyttes herovre.

Jeg er i Dag begyndt paa den første primitive Sammenstilling; det kan løbe en koldt ned ad Ryggen ved Tanken om hvor mange Sendinger, der skal gaa

frem og tilbage mellem Det kongelige Bibliotek og mig foruden ved Tanken om alt det andet meget Vrøvl og alle de mange Penge, der vil gaa i Vasken - om det nogensinde bliver til noget. (7)

I 1896 var Mitte og Severin på en fire måneder lang tur til Wien, hvor Severin studerede hos den kendte gynækolog Ernst Wertheim. (Fig 4) SN fik her sin egentlige inspiration til en doktordisputats om det ret specielle emne Uretero-genitale fistler hos kvinden. Der var lejlighed til både at assistere Wertheim ved operationer, at overvære forelæsninger samt udføre selvstændigt undersøgelsesarbejde på sektionssuen. Tre år senere var disputatsen klar til indlevering, men først skulle et par andre litterære arbejder klares. Det første var nu allerede trykt i 1893, den selvbiografiske roman "Jens", der var udgivet under pseudonymet "Exsul". Exsul er navnet på en orkidéart, men kan også betyde den "ekspatrierede", og det er nok nærmest den betydning, der hentydes til.

Romanen handler om den unge læge Jens, der umiddelbart efter embedseksamen tager til Paris for at arbejde i et laboratorium. Med i bagagen har han sin opdragelsesbetingede moralske indstilling til tilværelsen, men det får en ung parisisk kvinde ved navn Angelique hurtigt ændret. De to flytter sammen i en lille lejlighed, og det går uden de store problemer, indtil Jens' danske kæreste uanmeldt får lyst til at besøge ham i Paris, sammen med sin far.

De to ankommer selvfølgelig til lejligheden, hvor Angelique er alene hjemme og rasende over de ubudne gæster præsenterer sig som Jens' elskerinde. De danske gæster rejser forargede hjem, og Jens, der bliver fuldstændig slået ud, ophæver forholdet til Angelique. Han bliver i Paris, hvor opholdet, der kun skulle have varet nogle måneder, kommer til at vare flere år. Han tør ikke tage hjem og forklare sig over for forældrene og slet ikke over for kæresten, men da han endelig tager mod til sig og vender hjem, finder han forståelse hos både faderen og kæresten. (8)

Romanidéen og idéen i et lille skuespil ved navn "Budskabet", som udgives 10 år senere, er lignelsen om Den fortabte Søn, der vender hjem og skal forstås som en afklaring i forhold til det tidligere nævnte oprør, som den gamle præst Peder Nordentoft Thomsens sønner alle måtte igennem. (9)

I 1897 kom det første medicinske skrift; Læren om Tuberkulosen fremstillet for lægfolk - et lille hæfte i kvartformat på 93 sider, og formålet fremgår af forordet, hvor der oplyses om, at tuberkulosen: *i øjeblikket er i ret egentlig Forstand sat paa Dagsordenen herhjemme, idet forskellige Lovforslag sigtende til Dens forebyggelse ere forelagt Rigsdagen, dels af Regeringen, dels af Medlemmer af Folketinget. Der er derfor Grund til at tro, at den samlede fuldstændige Tuberkuloselære i en let tilregnelig Form vil være kjærkommen for mange Lægfolk.* (10)

I 1898 kommer den første meddelelse om SN's egne funktioner som en artikel i Hospitalstidende med titlen "Kasuistiske Meddelelser fra Thisted Amts Sygehus". (11)

Det drejer sig udelukkende om kirurgiske lidelser og viser med al ønskelig tydelighed, at ideen om at blive kirurg trods manglende formel uddannelse bestemt ikke er opgivet. Der refereres otte sygdomstilfælde, hvor specielt to er imponerende.

Det første indgreb er foretaget allerede i november 1894 hos en 22-årig kvinde med Basedows sygdom, det vil sige forøget funktion af skjoldbruskkirtlen med forstørrelse af denne. SN fjernede først højre halvdel og det meste af venstre med et umiddelbart godt resultat uden komplikationer ved operationen. Et halvt år senere kom symptomerne imidlertid igen, hvorfor SN i juni 1896 fjernede resten af kirtlen, igen uden komplikationer. Herefter normaliseres tilstanden, og SN kunne 20 år senere meddele, at patienten stadig var i velbefindende med normale stofskifte-forhold (efter en kontrolindlæggelse på Rigshospitalet).

Det beskrevne indgreb var først det andet tilfælde, der var foretaget i Danmark. Det første blev udført på Odense Sygehus af overlæge P.K. Møller i 1892 og er tidligere beskrevet.(12) Men Møllers patient fik kun foretaget en partiel fjernelse af kirtlen. SN fjernede hele kirtlen.

Det andet nævneværdige tilfælde var en vaginal hysterektomi (fjernelse af livmoderen) hos en 43-årig kvinde med cancer i livmoderhalsen. Patienten var nogle år tidligere opereret for en cancer mammae, nu uden recidiv.

Den vaginale operation blev udført i november 1897 og forløb ukompliceret, bortset fra en mindre blærefistel, som også blev lukket, og ved kontrol et år efter operationen fandtes tilstanden helt tilfredsstillende, uden tegn på recidiv.

Efter sygehistorien skrev SN:

Det er ikke saa meget denne Sygehistorie - en ganske sædvanlig Hysterektomi for Cancer - der forekommer mig mærkelig, som den Omstændighed, at Patienten slipper over saavel en Cancer Mammae som en Cancer Uteri uden Recidiv.

Det mest bemærkelsesværdige er efter min mening, at en praktiserende læge uden kirurgisk skoling tør give sig i kast med et sådant indgreb, slipper godt fra det og efterundersøger patienten, hvilket var ret usædvanligt på den tid, især blandt kirurger.

De øvrige sygehistorier vedrører behandling af forstørret blærehalskirtel, operativ fjernelse af halscyter samt operation for kronisk mellemørebetændelse. Endvidere nævnes en række læsioner, forårsaget af landbrugsmaskiner med overskæring af nerver og sener, der har krævet suturering.

I foråret 1899 var disputatsen færdig og kunne indleveres til fakultetet. Den blev antaget, og forsvaret fandt sted den 15. maj 1899 med Leopold Meyer og Andreas Plum som opponenter. Handlingen varede i to og en halv time. Der var ingen ex-auditorie opponenter. Disputatsen, hvis fulde titel er "Om Uretero- Genital -Fistler hos Kvinden" er et stort kompilatorisk

arbejde på 292 sider med 314 referencer. SN har fundet frem til 181 tilfælde med fistler, der i blandt en række danske ikke tidligere offentliggjorte, samt hans eget ene tilfælde. Han beskriver opståelsesmåder, variationer af de forskellige fistler og diskuterer de mange forskellige former for operative indgreb, der har været forsøgt. Han kommer også frem med noget, der kunne være et originalt bidrag, nemlig en ændring af urinledernes placering i forbindelse med operationer i forhold til den normalt anatomiske. Han nævner, at han har observeret det på sektionsstuen, men beskriver det herefter ikke i detaljer – videnskabelig set en skam.(13)

Disputatsen fik imidlertid ros ved forsvaret. Leopold Meyer sagde således:

Forfatteren har med stor Flid og Ihærdighed samlet alt væsentligt, hvad der kunne fremdrages angaaende det valgte Emne, og den, der ønsker Oplysning om et eller andet Punkt særlig vedrørende Fistlernes operative Behandling, vil ikke let lede forgæves. Dette er Bogens store Fortrin, der vil sikre Den en fra de fleste Doktordisputater forskellig Skæbne, idet Den utvivlsomt i en Aarrække vil benyttes som vejledende for det foreliggende Spørgsmaals vedkommende af Landets Læger.

Men der var naturligvis også kritik:

Bogens Mangler er efter Anmelderens Mening navnlig, at den i visse Henseender er for stor og vidtløftig, mens Emnet andre Steder ikke uddybes tilstrækkeligt.(14)

Den sidste udtalelse må siges at være karakteristisk for SN's senere arbejder.

Tilbage til Aarhus

Året 1901 blev indledt med et navneskifte. Det var ikke første gang. Pastor Nordentoft Thomsen var født Thomsen, men fik i 1889 tilladelse til at medinddrage sin mors pigenavn, Nordentoft. Nu var tiden inde til, at også Thomsen kunne falde væk. Det tog lidt tid, nok mest på grund af protester fra de "ægte" Nordentoft'er, men den 24. april 1901 kunne hele familien nøjes med at kalde sig ved efternavnet Nordentoft.

SN's lillebror, Poul, var i juni 1899 blevet færdig som læge og havde efter en kort amanuensis-tid etableret sig i en lille praksis i Aarhus. Han var i oktober 1900 blevet gift med sin studiekammerat, Peter Kabells lillesøster, Astrid, datter af stationsforstander Kabell i Thisted.

Om det nu var dårlig økonomi i den lille praksis, eller det var brudens ønske at komme tættere på sin hjemegn, får stå hen. Men vi ved, at SN nu var blevet så træt af at være i Thisted, at der måtte en forandring til. Dette bekræftes af en hidtil ubenyttet kilde, "Mittes" dagbog. Mitte, Marie Nordentoft, skrev med uregelmæssige mellemrum dagbog fra de helt unge år til 1919, hvor dagbogen umotiveret ophører et par uger før hendes sølvbryllup.(15)

Mitte skriver i foråret 1901:

Flytningen kommer, saa snart Navneforandringen er i Orden. Saa skal nemlig Severin og Poul bytte Praxis - Severin til Aarhus, hvor han sammen med Doktor Prior skal have en Privatklifik, og Poul berop ...

... I Aarhus har Severin langt mere Udbytte af sine Collegaers Omgang - her er overhovedet mere Føde for Aanden - det er nærmere København, men midt i Landet - og hvor Drengene kan komme paa Latinskole uden at sendes bort fra Hjemmet.

Man havde klogeligt indset, at Pouls lille praksis ikke kunne give tilstrækkelig indkomst til familien og de fire børn, der nu var kommet til. SN havde derfor indgået aftale med Jacob Sophus Prior, der siden 1898 havde drevet en kirurgisk-gynækologisk privatklifik i Aarhus.

I dagbogen findes også et notat fra SN:

For syv Aar siden rejste jeg berop (til Thisted) alene med laante Penge i Lommen. Nu vender jeg hjem, 10.000 Kroner og et Indbo rigere, med Hustru, Piger og Børn, med Doktor-hat og Prestige, rigere, modnere, mere erfaren, dygtigere - større Fremskridt har jeg gjort i disse syv Aar end i de foregaaende syv. Især har jeg lært at kjende og forstaa Mennesker; de var mig før en lukket bog.

Hvilket Fremtid forlader jeg i Thisted? Amtmandens Læge, d.v.s. om et Aar Sygebusslæge, Amanuensis, 12-14.000 Kroner om Aaret, ubestridt Nr. et i Thisted Amt. Hvad gaar jeg ind til i Aarhus? En intelligent og collegial Lægeforening, befrugtende Impulser, fast Konsultationstid, Søndagene fri.

Dagbogen afslører i et notat fra januar 1902, at fællesskabet med doktor Prior allerede var kuldsejlet og skulle ophøre et par måneder senere.

Familien boede den første tid først i Nørregade, siden i Guldsmedegade, men den 13. marts 1902 kunne man læse følgende notits i Aarhus Stiftstidende:

Doktor Severin Nordentoft har købt Snedkermester P. Clemmensens Ejendom, Bruunsgade 46, for 42.500 Kroner. Det er Doktorens Hensigt at indrette en Klinik for kirurgiske Sygdomme.

Dagbogsnotat fra foråret 1902:

I Foraaret flyttede vi ind i Bruunsgade Nr. 46, anden Sal, hvor vi og en provisorisk Klinik har boet i skøn Forening og gyselig Trawlhed og Forvisning i en Lejlighed. Til Flyttedag flytter vi ned på første Sal, og Klinikken med Anna og Helga, sandsynligvis en Formiddagspige, men, i al fald foreløbig - Husboldning fælles med os - skal indrettes paa anden Sal.

I dagbogen findes også følgende annonce:

*Korpslæge, Dr. Med. Nordentofts Privatklifik
Aarhus i November 1902*

Fig. 5

Severin Nordentoft, korps-
læge i Århus fra 1902

I denne Maaned aabnedes min nye Privatklinik, Bruunsgade 46, anden Sal, Aarhus. Klinikken modtager alle Chirurgiske Sygdomme, specielt Urinorganernes og Kvindesygdomme. Den har saavel Ene- som Fællesstuer, velindrettet Operationsstue, Badeværelse, Opholdssalon for Patienterne. Der er overalt indlagt elektrisk Lys, ligesom Klinikken raader over al moderne Instrumentarium, ogsaa for eksempel til Galvanokaustik, Cystoskopi, Litholapaxi, Atmokaussis, etc.

Klinikken ledes af min Søster, Frøken Anna Nordentoft, der i København har gennemgaaet en tre-aarig Hospitalsuddannelse. Prisen pr. Dag er for Ophold paa Klinikken

Paa Fællesstue: 3 Kroner

Paa Enestue: 4,50 Kroner

Ærbødigst, Nordentoft

*I forbindelse med min Broders Chirurgiske Klinik aabnedes i denne Maa-
ned mit Fødehjem i Fællesdrift med Klinikken og til de samme Priser. Den
modtager saavel normalt som vanskeligt Fødende saavel til længere ophold
som umiddelbart ved Fødslen. Couveuse haves, ligesom alt Obstetricisk [sic!]
Instrumentarium.*

Ærbødigst, Helga Nordentoft, jordemoder

I 1902 var SN også blevet militærlæge, idet han var blevet ansat som korps-
læge ved den lokale garnison.(Fig.5) I 1908 blev han forfremmet til militær
overlæge, en stilling, som han beholdt til 1913, hvor garnisonen flyttede fra
byen.

Foruden alt det praktiske lægearbejde i praksis og privatklinik havde SN
påtaget sig en opgave for forlaget "Frem". Resultatet udkom i 1904, en
almindelig populær sygdomslære kaldet "Vore Sygdomme og deres Aarsa-
ger", en lille illustreret bog på 125 sider.(16)

SN havde altså travlt. Men var han også tilfreds? Dagbogen afslører:

*November 1902. Det var som om, at Severin altid savnede noget - han tro-
ede, det var Slægt og Venner; Samliv med aandeligt beslægtede Mennesker -
det var det vel ogsaa til dels, men han savner ogsaa noget her i Aarhus, hvor
han jævnlige ser Slægt og Venner - for saa vidt Sorgen for Udkommet kom-
mer Skruplerne over det letsindige Skridt, han har gjort ved at forlade en
god og sikker Praxis for at begynde forfra med det Ubestemte med Kone og
fire Børn, tillader ham at tænke paa andre Ting. Det gaar i virkeligheden
godt for en Begynder, jeg tror nok, han mener at have tjent op imod 5.000 i
Aar, og saa kommer Korpslæge-gagen til, foruden hvad han tjener ved at
skrive i "Frem" - men det er en stille Tid, saa ser han mistrøstigt paa det hele,
og der er ikke en Districtslægeplads i Hoved- eller Bilandene, han ikke spe-
kulerer paa at søge -*

I 1903 udkom også SN's første skuespil: "Budskabet", der som før nævnt
har Den fortabte Søn som gennemgående motiv. I 1904 kom det næste
skuespil: "Lige for lige".(17) Idéen bag stykket var en sporvognsstrejke i
Berlin 1899, hvor arbejderne med held strejkede for at få en beskedent for-
bedring af begyndelseslønnen. I fredsvilkårene blev det udtrykkeligt slået
fast, at ingen blandt selskabets personale måtte forulempes. Kort efter fre-
den blev en række af de arbejdere, der havde været virksomme under strej-
ken, taget ud og afskediget. Vi møder direktøren ved selskabet ombord på
en oceandamper. På samme damper er der en fyrbøder, som var en af de
arbejdere, der blev afskediget fra fabrikken.

Damperen forliser. Fem personer skylles op på en øde ø, her i blandt
direktøren og fyrbøderen. Den sidste bliver som eneste praktiker blandt de
overlevende leder af gruppen og udvikler sig til en ren diktator, specielt
overfor direktøren, der dog langt bedre forstår at indstille sig på den ænd-
rede situation. Der kommer ganske langsomt en vis forståelse mellem par-

terne, men dette ændrer sig naturligvis i løbet af et sekund tilbage til det oprindelige, da de skibbrudne blev undsat.

I slutningen af 1903 fik SN et nyt job, idet han blev tilknyttet Sct. Josephs Hospital som kirurg.

Sct. Josephs-søstrene havde 1. januar 1901 åbnet en poliklinik for ubemidlede og et lille hospital med 20 senge i Østergade 31.

SN's privatklinik blev nedlagt i sommeren 1904. Det begyndte vel også at knibe lidt med tiden. Praksis var blevet større, og militærtjenesten tog ret lang tid. Specielt var der langvarige øvelser rundt i landet og sessionsrejser. SN var desuden i gang med forarbejdet til en række militærpolitiske skrifter og bøger, hvoraf den første: "Et ord til danske demokrater" udkom i 1906. Desuden udgav han i 1905 en sundhedslære for gymnasier, seminarier, højere pigeskoler og lignende.(18)

Overkirurg-konkurrencen

Professor Oskar Wanscher var død i marts 1906. Dermed var overlægestillingen på Frederiks Hospitals afdeling D og det dermed forbundne docentur blevet ledigt, og det blev besluttet, at stillingen skulle besættes efter en offentlig konkurrence. I juli måned blev det meddelt, at konkurrenterne inden 15. september skulle indlevere tre trykte prøveforelæsninger og derefter hver holde en klinisk forelæsning (med fire timers forberedelse). Dommerkomiteen skulle derefter udpege tre af konkurrenterne til at holde dels en forelæsning over et opgivet emne, dels yderligere en klinisk forelæsning, begge med 24 timers forberedelse. Der kom otte ansøgninger, her i blandt to, der ikke havde en formel kirurgisk uddannelse: Niels Muus og Severin Nordentoft.(Fig.6) Den sidstes trykte forelæsning havde emnet: "Den tuberkuløse Peritonitis og dens Behandling". De kliniske forelæsninger startede den 19. september, og 1. oktober var det som den næstsidste SN's tur. Ifølge Hans Wullf (19) skrev Politiken den følgende dag om Nordentoft, der holdt forelæsning over en patient med et femten måneder gammelt lårbenhalsbrud og deformerende leddegigt i hoften:

Hvis man havde antaget, at Korpslæge Nordentoft, der virker som Læge i Aarhus og har været borte fra Hovedstadens videnskabelige Liv siden 1893, ville have svært ved at gøre sig gældende i en klinisk Forelæsning i Sammenligning med de syv øvrige Konkurrenter, der til stadighed har tumlet sig midt i Videnskabens Centrum, da blev man af den velovervejede og velholdte Forelæsning belært om det modsatte. Dr. Nordentoft viste sig ikke alene som en dygtig Taler, men også som en forstandig Kliniker og fik Lejlighed til at lægge mange Kundskaber for Dagen ...

... For alle de her henbørende Forhold gjorde Doktoren udførligt rede paa en saadan maade, at han overraskede dem, der ikke i forvejen kendte hans Habilitet, mens Folk, der vidste bedre Besked med ham, fik deres gode

Fig. 6

De 8 deltagere i konkurrencen om overkirurgposten på Frederiks Hospital 1906. Severin Nordentoft er den første i nederste række.

Mening bekræftet.

Det hjalp nu ikke. Nordentoft blev ikke udtaget til den afsluttende konkurrence, der endte med, at Vilhelm Schaldemose fik stillingen.

Hvorfor meldte SN sig til konkurrencen? Det var Wanschers stilling, det

drejede sig om, og som tidligere nævnt må Wanscher have gjort et dybt indtryk på SN, da denne var kandidat på Frederiks Hospital 1892-93.

Men Mittes dagbog kommer med en nærmere forklaring:

Han [Severin] vil i øvrigt concurrere om en ledig Overlægeplads ved Frederiks Hospital - nærmest for Æres og Berømmelses og videre Uddannelses Skyld og for at faa bedre Chancer, naar han i Fremtiden søger et Sygehus.

Det sidste var nok den egentlige forklaring. SN havde i Thisted-tiden søgt sygehuslæge-embede, først i Skive og siden i Esbjerg, men var blevet forbi-gået begge steder. Det skulle senere blive til endnu flere.

Sct. Josephs Hospital

I 1907 åbnede Sct. Josephs-søstrene et helt nyt hospital på Tietgens Plads med nu i alt 80 senge opdelt i en kirurgisk afdeling og en medicinsk afdeling. Leder af den kirurgiske afdeling blev dr. med. S. Nordentoft med Max Brammer som anden kirurg, og leder af den medicinske afdeling blev dr. med. Aage Rahlff. Der var til hospitalet knyttet en poliklinik for børnesygdomme, kirurgi og kvindesygdomme. Desuden en klinik for øre-næse-hals sygdomme og en øjenklinik.(Fig.7)

SN fik nu større mulighed for at udøve kirurgisk mulighed, og der kom efterfølgende en lang række foredrag i den lokale Lægekredsforening og senere også

Fig 7

Nordentoft opererer på Sct Josephs Hospital i Århus omkring 1908

i Medicinsk Selskab og Dansk Kirurgisk Selskab, og flere af foredragene blev trykt i Hospitalstidende og Ugeskrift for Læger. Men SN havde brug for mere.

Dagbogen februar 1908:

I Sommer blev der bygget et stort smukt Sct. Josephs Hospital, hvor S. er Overlæge paa den kirurgiske Afdeling - endvidere er han nyligt blevet Læge ved Forsikringssselskabet "Fædrelandet". Men meget har han at bestille, og liden Tid at dyrke Familielivet, og har han en smule Tid om Søndagen eller en Gang imellem om Hverdagen mellem to Tog, så iler han ud til Brabrand til det store Stykke af Fars Eng, som vi har købt, og hvor der i dette Foraar skal plantes - et Lysthus er der allerede - hvor vi til Sommer skal tage ud med hele Familien og Madkurv - og S. har gravet og drænet og anlagt Veje m.m. lige siden Efleraaret; vi ser i Aanden en dejlig have vokse op der og en Sommervilla med Tiden, og sandt er det ogsaa, at Severin aldrig har Fornemmelsen af at være fri.

Dagbogen 28.07.1910 - *Severin var i København med de to store Dreng - det var faa Dage efter L's Død, efter at Severin havde opereret hende for Kræft - og hans Rejse var nærmest en Flugt for sine egen Tanker og sin egen Fortvivelse. I det hele taget har det sidste tre fjerding Aar været meget svære for ham med flere Uheld og meget sørgelige Dødsfald paa Hospitalet, og hver gang er han lige ved at tage Livet af sig selv og af mig af Fortvivelse. Det er svært at være Læge og sværest at være Operatør, for et Menneske, der har lidt Hjerte, og en ømfindtlig Samvittighed - og det er forfærdeligt at se et andet Menneske dø efter en Operation, som maaske var nødvendig og maaske ikke - selv om Patienten maaske var død i løbet af et Aar eller lidt mere eller mindre uden Operation. Selvfølgelig bliver Operationen altid udført, fordi den anses for nødvendig eller ønskelig, og selvfølgelig begaar Lægen ikke med sin gode Vilje nogen Fejl eller Forsømmelse - men gaar det alligevel galt, saa grubler han dog frem og tilbage paa, hvori Uheldet kan ligge, og hvad han muligvis kunne have gjort anderledes ...*

... hvis nogen i Verden har en rolig og fast Haand og alle Evner og Kræfter anspændt i det afgørende Øjeblik, saa er Severin - Tilbageslaget, Træthed, Overanstrengtheden kommer bagefter, naar Spændingen er ovre. Har han en Patient liggende, som er i Fare, men dog ikke opgivet, saa sparer han intet Middel og ingen Møje for at redde ham eller hende - men har han en liggende, som er Haabløs, som dør Draabe for Draabe for hans Øjne, saa flygtede han helst bort til det yderste Hav for at slippe for at se det, for at slippe for at se de Nærmestes Sorg og besvare deres Spørgsmaal.

Røntgenklinikken

I november 1895 havde den tyske fysiker Konrad Röntgen opdaget de stråler, som han selv kaldte for "x-stråler", og som han i 1901 fik Nobelprisen

for. Opdagelsen blev modtaget med stor begejstring over hele verden, og man begyndte straks at eksperimentere med de nye stråler. Allerede i 1896 registreredes 1.044 tekniske og medicinske publikationer om emnet, og i maj samme år udkom det første røntgenidsskrift.(20)

Den første røntgenpioner herhjemme var Lauritz Johannes Mygge, der var medicinsk overlæge på Købehavns Kommunehospital. Han udgav i 1899 bogen "Røntgenstraalernes Anvendelse i Lægevidenskaben", suppleret i 1915 med bogen "Straalebehandling af Kræft".

I Aarhus var den første, der beskæftigede sig med røntgen, Jens Christian Riis, som havde været praktiserende læge i Omaha i Nebraska fra 1887-1895. Han etablerede en privat røntgenklinik i Aarhus allerede i december 1896. Først i 1906 blev der installeret et røntgenapparat på Aarhus Kommunehospital, og Riis blev som assistent ansat til at betjene udstyret.

SN havde ikke forstand på røntgen - endnu. Men det havde hans lillebror, Jacob. Jacob Nordentoft, der var 15 år yngre end SN, var blevet læge i januar 1906. Han havde to gange - i 1908 og 1909 - studeret røntgen- og radiumterapi hos dr. Albers-Schönberg ved Allgemeines Krankenhaus Sct. Georg i Hamburg. Albers-Schönberg var den førende i Tyskland på røntgenområdet, og blev senere Tysklands første ordinære professor i røntgenologi ved universitetet i Hamburg. I 1910 og igen i 1911 var Jacob på studieophold i Paris hos Marie Curie, som var den første, der fandt frem til radium, og som senere fik to nobelpriser, først i fysik og siden i kemi.

Jacob blev i 1910 ansat som 1. assistent under broderen på Sct. Josephs Hospital og beholdt denne stilling de næste tre år.

I slutningen af 1910 etablerede de to brødre en privat røntgenklinik i lejede lokaler på Storetorv 10 i Aarhus. Faktisk lejede man hele huset, hvor der også var privatbolig til begge de to brødre med familie samt til en tredje bror, Peter Nordentoft, som var advokat, og dennes hustru.

Udover røntgenundersøgelser foretog klinikken allerede fra begyndelsen radiologisk terapi.

I sagens natur var det i begyndelsen Jacob, der foretog behandlingerne, men SN lærte hurtigt. De to holdt en række foredrag og skrev en række artikler sammen, både om interessante kirurgiske tilfælde og om radioterapeutiske forhold.

Samarbejdet mellem de to gik godt det første år, men herefter kom der gnidninger, der langsomt udvikledes, således at fællesskabet måtte ophæves efter en pinagtig voldgiftssag i 1916. Jacob Nordentoft havde fra 1913 været ansat som reservelæge på Aarhus Amtssygehus og havde kun deltaget i klinikens arbejde en-to timer dagligt, men nu trak han sig helt ud, og SN fortsatte klinikken alene.

Overlægestillingen på Kommunehospitalet

Dr. Emil Müller, der siden 1902 havde været overlæge på Aarhus Kommunehospital, døde pludselig i 1912. Formanden for Sygehusudvalget, overlærer Kristian Moustén, fik overbevist byrådet om, at afdelingen på Kommunehospitalet efterhånden var blevet så stor, at den burde deles i en kirurgisk og en medicinsk afdeling. Samtidig blev overlægestillingen til det nyopførte Marselisborg Hospital opslået ledig.

Til de tre stillinger kom der 20 ansøgninger, og SN var blandt ansøgerne. Det var uden tvivl hans ønskestilling.

Dagbogen skriver februar 1912:

Nu forestaar der os nye Sindsbevægelser - Kommunehospitalet her i vor egen By og rette Fædreland er ledigt paa Grund af Dødsfald. Naturligvis søger vi det - men der kommer mange Ansøgere, og det er umuligt at regne ud, hvor mange smaa Patientinteresser, vores socialistiske Byraad vil lade sig lede af. Faar vi det, saa er det en saadan Lykke, at vi knap tør udmale os Den - faar vi det ikke, ja, saa kommer det an paa, om Jacob og jeg ved fælles Hjælp kan hjælpe Severin over Skuffelsen og faa ham til at indse, som Jacob forklarede ham forleden Dag, at han i forvejen sidder i en stor og indbringende og alsidig og interessant Virksomhed, og at der ikke er nogen Grund til at fortvivle!

September 1912:

Nej, bort fra denne gamle Kasse skulle vi komme op paa Bakken ovenfor Byen, hvor der er Sol og Lys og Luft - op i nærbeden af Kommunehospitalet, som vi endnu i vores inderste Sjæle drømmer om at faa - og faar vi ikke det, drømmer vi til Trøst om forskellige andre usikre Muligheder, om at lade os forflytte med Militæret til Næstved, om at tage eller faa Afsked og bygge i Engen - Forandring paa den ene eller anden Maade tror jeg, der maa komme, men hvorledes og hvornaar...

...det er det fortvivlende ved en Lægestilling, at han aldrig kan være sikker paa at have Fred i sit Hjem - men ikke ved hvilket Øjeblik, Telefonen eller Dørklokken kimer - og desuden har han en trang til at grave Grøfter og Damme og anlægge Baadebroer, som Alderen ingenlunde lader til at slække - og en Have, der ikke ligger ved Brabrand Sø, kan aldrig blive rigtig noget for ham - men hans Virksomhed er jo berinde, og det er saa uroligt efter min Mening at have sit Hjerte i Brabrand og sit Hjem og sin Virksomhed i Aarhus.

Ansættelsesproceduren tog lang tid. Først i marts 1913 var det afklaret. Hvordan reagerede familien Nordentoft på det?

Dagbogen 21. juli 1913:

...Samtidig søgte vi baade Næstved Sygehus og Aarhus Kommunehospitals kirurgiske Afdeling. Næstved blev først besat, og vi fik det ikke - Severin

var blandt de tre Indstillede - det var halvt en Skuffelse og halvt en Lettelse, mest dog det sidste. Men Aarhus! Havde vi ikke haft et socialistisk Byraad, saa havde vi faaet det. De fem Højremænd holdt paa deres eget Bysbarn, frem for at "gaa over Aaen og hente vand", som Pastor Laursen sagde - Severin var rundt hos alle Byraadsmedlemmer mere end én Gang og sparede ingen Anstrengelser - - men der var mange skjulte Kræfter i Arbejde i det hele taget og et sandt Net af Intriger.

Afgørelsen trak ud til efter Jul - vi var i et Selskab hos Overlærer Stegmanns, hvor de Tilstedeværende varmt og indtrængende udtrykte deres Ønsker for at S. maatte faa Pladsen - noget senere - netop den Dag, Afgørelsen kom, var vi til Middag hos Etatsråd Filtenborg, hvor "Ulven græssede ved siden af Lammet", som S. sagde i en Bordtale, hvor der var Folk fra begge Lejre, hvor Byraadsmedlemmer i Krogene betroede baade S. og mig om, hvorledes Stemmegivningen var gaaet for sig, og de forskellige Intriger. Det var Severins bedste Chance her i Livet paa den kirurgiske Løbebane, og Den gik fra ham og kommer vanskeligt igen - og det tog meget paa ham .- - Da det var overstaet, søgte han Aalborg Sygehus, som ogsaa blev ledigt, men fik det ikke - det synes, han var et par Aar for gammel og tog nødvendig en Mand, der var over de 45, han var 46_. Det var ogsaa halvt en Skuffelse, halvt en Lettelse, men mest det sidste for mit vedkommende, skønt jeg i mange Henseender var saa træt af det hele.

Af Maries notater i dagbogen får man det indtryk, at SN var meget tæt på at få stillingen. Er det nu også rigtigt?

Byrådets behandling af sagen fremgår af referatet fra mødet 9. januar 1913 (journalnr. 374-1912). Det var ganske vist et lukket møde, men efter 50 års forløb er også meddelelserne fra lukkede møder offentligt tilgængelige.

Sygehusudvalget havde til byrådet indstillet seks personer til de tre stillinger. Til kirurg-stillingen havde man indstillet tre personer, og SN var ikke imellem dem. De indstillede var Erik Christensen (der i øvrigt i april 1913 fik overlægestilling på Aalborg Kommunehospital – den stilling, som SN heller ikke fik), Jørgen Jensen og Holger Strandgaard. Sidstnævnte fik stillingen. Man kan ikke udsætte noget på beslutningen. Alle tre havde en grundig kirurgisk træning i modsætning til SN.

Til stillingen på medicinsk afdeling foreslog sygehusudvalget to personer. Dr. Valdemar Bie og Aage Rahlff. Her var afgørelsen mere diskutabel. Valdemar Bie var langt den bedst kvalificerede (han blev senere overlæge og professor ved Blegdams hospitalet), men her valgte man altså den lokale ansøger. Til jobbet på Marselisborg Hospital, som var et rent medicinsk sygehus med dermatologisk service, indstillede man to personer, Henrik Bang og Svend Zartmann. Beslutningen blev, at man ansatte begge, idet man samtidig delte hospitalet i en dermatologisk afdeling og en medicinsk epidemisk afdeling.

Under hele den lange debat blev SN kun nævnt en enkelt gang af et enkelt byrådsmedlem, men mange havde åbenbart et behov for at rehabilitere sig overfor Mitte.

Forfatteren

SN skrev meget. En samlet liste over hans forfatterskab (lægevidenskabelige artikler og foredrag undtaget) ses i figur 16. De fleste bøger udkom på Wilhelm Priors forlag, og det var der nok en naturlig forklaring på. SN's søster, Anine, var gift med Wilhelm Prior.

Den første del af forfatterskabet er omtalt i det foregående.

I 1906 udkom bogen "Et Ord til danske Demokrater" (21) Det er en lang opfordring til den danske befolkning om at gå imod den politiske beslutning om endnu engang at skære i landets forsvar. Specielt redegøres for de katastrofale følger, det kunne få, hvis Københavns befæstning ikke blev udbygget i form af landets okkupation fra russisk, tysk eller engelsk side. Det sidste blev betragtet som det mindste onde.

Ligeledes i 1906 udkom en lille medicinsk bog: "Kliniske Forelæsninger over den gonorrhøiske Infektion" med undertitlen "1. den akutte Urethrit hos Manden." Det var så meningen at supplere med en bog om den kroniske urethrit, men den kom aldrig. Bogen er opbygget som en række fiktive forelæsninger, hvor forfatteren i den grad lever sig ind i emnet, at han indleder hver forelæsning med MH (mine herrer) og flere gange opfordrer forsamlingen til at komme tættere på for bedre at kunne se patienten. I foråret indrømmer forfatteren, at han ikke har noget specielt kendskab til emnet, men at han efterhånden har set en række patienter med disse lidelser i sin kliniske praksis. Bogen fik dog følgende anbefaling med af en anmelder:

Som Helhed maa Bogen siges at være livlig og underholdende og kan, som Forfatteren selv antyder i Fortalen, særlig anbefales praktiserende Læger i Provinsen, hvor Gonorreen ikke i samme Grad som i København særlig er hjemfalden til Specialistbehandling.(22)

I 1913 udgav SN bogen "Fredssagen". Bogen udkom senere i en engelsk oversættelse: "Practical Pacifism and its Adversaries" med et forord af G.K. Chesterton. I indledningen sammenlignes fredsbevægelsens bestræbelser for at modvirke og overvinde krig med lægevidenskabelig behandling af sygdomme. Som lægevidenskaben har nået sine resultater over for en stor mængde sygdomme, først og fremmest ved studiet af deres årsager, bør fredssagen studere årsagerne til krig, idet "Cessante Causa Cessat Effectus" (med årsagen forsvinder virkningen). Bogen beskriver herefter i detaljer i sin første del årsagerne til krig. I anden del beskrives fredsårsager, det vil sige de ting, som kunne modvirke krigsårsager og bidrage til at bevare freden.(23)

I bogens sidste del forsøges så en konklusion, hvor der foreslås en intensivering i de daværende fredskonferencer i Haag, og derved på en måde foregribes dannelsen af Folkeforbundet og De Forenede Nationer og på en måde også EU. I hvert fald taler han om "Europas forenede stater".

Men et er teori, et andet praksis. Året efter at bogen var udkommet, udbrød Første Verdenskrig.

I 1914 skrev SN til sin bror, Benedict, der opholdt sig i Solvang i Californien:

... men dernæst har jeg været letsindig nok til at love Gyldendal i løbet af et Aar at skrive dem en "Lægebog" på 40 Ark = 650 Sider, men bare bliver den paa 50 Ark. Jeg har skrevet cirka 30 Ark og mangler altsaa cirka 20. Hvilken lettelsens Suk, jeg vil drage og hvilken lettelse i Tid og Arbejde, det vil blive, kan ingen forestille sig, men jeg faar 3.500 Kroner derfor, og De bidrager væsentligt til min økonomiske Helbredelse.(24)

Lægebogen, der udkom i 1915, er en stor bog på 894 sider. Det beløb, SN fik for at skrive bogen, vil ifølge Danmarks Statistiks prisindeks svare til 150.000 kroner i dag.

I forordet til bogen skriver SN:

Hensigten er da den her at give en paa det intelligentere Publikum beregnet Fremstilling af de enkelte Sygdomme, Deres specielle Aarsager, Symptomer og Forløb, samt saa meget af Behandlingen, som overhovedet egner sig til en populær Fremstilling ...

... Endelig mener jeg, at en saadan samlet, fyldig og fornuftig Fremstilling vil kunne have praktisk Betydning, for eksempel for Skibskaptajner, Fyrmestre, for Sygeplejersker og for Præstefruerne på Tunø, Øland, Fæmø, Færøerne o.s.v., til hvis Tarv der derfor i Fremstillingen vil blive taget særlige Hensyn.(25)

Bogen er passende illustreret med sort-hvide stregtegninger og fotografier samt otte farvetavler, og der er også flere morsomme ting spredt rundt i bogen. Således er det for eksempel forfatterens teori, at skaldethed, der jo oftest findes hos mænd, skyldes manglende blodforsyning til hovedhuden på grund af den udbredte brug af hat.

Et andet eksempel er behandlingen af obstipation, hvor bogen tilråder underlivsmassage, givet af en professionel massør eller af patienten selv med en kanonkugle.

I 1917 udkom forfatterens sidste bog: "Haandbog i Røntgenbehandling"(26) Allerede i forordet vovede forfatteren sig sædvanen tro så langt frem, at han gjorde sig til et for let offer for kritikerne.

Bogen blev anmeldt af de to førende røntgenologer i Danmark, Fischer i Ugeskrift for Læger, og Panner i Hospitalstidende. Begge kritiserer bogen for at være et hastværksarbejde med en letløbende skrivemåde, men med en ganske usoigneret stil og en irriterende mængde trykfejl. Videre skrev Fischer:

Forfatteren har tidligere skrevet flere Afhandlinger om Røntgenbehandling af Cancer, Afhandlinger, der ved deres stærkt udtalte Optimisme, utvivlsomt virker inciterende, men paa den anden Side i høj Grad udæsker Kritikken ved rent ud forbløffende dristig Generalisering. Ud fra et enkelt eller i hvert fald ganske faa Tilfælde drages der, saavel i de nævnte Afhandlinger som i denne Haandbog de videstgaaende Slutninger.(27)

Panner skrev:

... Stilen burde have været mindre agitatorisk. I sin Kamp mod Radiumbehandling, og man kan næsten ogsaa sige Kampen mod operativ Behandling, skyder Forfatteren ganske over Maalet. Selv om Forfatteren utvivlsomt har ret i, at Røntgenteknikken har ganske andre Udviklingsmuligheder end Radiumteknikken, er han dog for karrig i sin Anerkendelse af Radiumbehandlingens Værd.(28)

SN havde i bogens indledning beklaget, at han ikke havde nogen erfaring med radium, men tilføjede at det nok ikke gjorde så meget, idet radiumbehandling på flere områder var på vej ud. På lang sigt fik han ret. Radiumbehandling blev forladt i sidste halvdel af 1900-tallet og blev endda forbudt i Frankrig i 1976, men havde indtil da hjulpet adskillige patienter.

Anmeldelserne afslører også, at SN havde gjort et usædvanligt salgsfremstød for sin håndbog. Han havde sendt den til samtlige læger i Danmark med opfordring til at købe den til irritation for de mange læger, der havde ulejlighed med at tilbagesende bogen.

Tilbage står det, at SN havde ret i en del af sine synspunkter, samt at han på nogle områder var langt forud for sin tid. Han tilrådede således bestråling forud for operation af en række cancerformer, og dette er først de allerseneste år blevet et hævdvundet princip, blandt andet indenfor behandling af cancer recti. Et andet af hans bæredygtige principper var, at han tilrådede røntgenbestråling i én seance i form af en slags rotationsbestråling og endelig et forslag om hårdere filtrering af røntgenstrålerne for at opnå en bedre dybdevirkning.

Røntgenterapi

Den første røntgenbehandling blev udført allerede i januar 1896 af den amerikanske fysiker og medicinstuderende, Emil Hermann Grubbe, som bestrålede en kvinde med mamma-cancer. Kvinden blev ikke helbredt, men man noterede en god palliativ effekt.

Herhjemme blev den første røntgenbehandling foretaget af Mygge, der i december 1896 gav strålebehandling til en femårig dreng med polyarthritis med henblik på smertestillende effekt. I mange år var det overfladiske hudlidelser og hudkræft, der blev behandlet. Først da man fandt filtre, der

effektivt tilbageholdt de blødere, langbølgede røntgenstråler, som irriterede huden, og som tillod passage af de hårdere (kortbølgede) røntgenstråler, blev der mulighed for også at behandle mere dybtliggende lidelser.

Brødrene Nordentoft startede som tidligere nævnt deres røntgenklinik sidst på året 1910.

Den første patient blev behandlet allerede i december 1910. Det drejede sig om en 30-årig mand, der henvendte sig med et enormt pladeagtigt pleurasarkom, der dækkede hele venstre forside af brystet samt halvdel af højre med udbredte glandelmetastaser på halsen og i begge axiller. Der blev givet røntgenbestråling af pleuratumor og glandlerne på halsen nærmest solaminis causa (for at trøste), men glandlerne blev mindre, og almentilstanden bedredes. De følgende måneder blev der givet røntgenbehandling to gange om måneden med fortsat bedring af almentilstanden. Vejrtrækningen var bedre, og patienten kunne nu i modsætning til tidligere ligge på ryggen. Helbredt blev han dog ikke, og han døde i oktober 1911. Sygehistorien benævnes i det første foredrag, som brødrene holdt i Aarhus Lægeforening med titlen "Om Røntgenbehandling af dybtliggende maligne Lidelser". Foredraget blev efterfølgende trykt i Ugeskrift for Læger.(29)

I en anden af de fem sygehistorier, der blev præsenteret i foredraget, berettes om en 45-årig mand med en stor svulst i mediastinum og et stort pleuraexudat, der ved punktur viste sig at være stærkt blodigt. Røntgenbehandlingen blev givet fra december 1910 og blev fortsat indtil april 1911. Efterhånden svandt først exudatet, siden svulsten, og patienten levede og var rask på foredragstidspunktet (januar 1914). Man vedkendte sig i foredraget, at tumordiagnosen ikke var fastslået ved mikroskopi, men pegede på, at det stærkt blodige pleuraexudat, som var tilstede i trekvart år og som gentagne gange blev udtømt, næsten kun kunne ses ved maligne nydannelse og meget sjældent ved tuberkulose. I øvrigt var der negativ tuberkulinreaktion, og røntgenbilledet lignede ikke TB.

Det fjerde tilfælde var en 20-årig kvinde, der på Sct. Josephs Hospital af SN var blevet opereret først for en højresidig ovarietumor og et års tid senere for en venstresidig. Ved sidste operation fandtes store glandelmetastaser i abdomen. Diagnosen var papiliferet carcinom.

Allerede i september 1914 kom SN's næste artikel om resultater af røntgenbehandling.(30) I artiklen diskuterer SN radiumbehandling overfor røntgenbehandling, og han lægger ikke skjul på, at han ikke har store tanker om behandling med radium:

Jeg bærer til dem, der tror, at Radiumbehandling er i Færd med at indhente sig sin Skæbne og snart vil være fortrængt.

Han fastslog videre, at radiumbehandling egentlig teoretisk var irrationel, idet det ikke var muligt at docere radiumstråling, der ikke kunne filtreres og desuden virkede destruerende også på sundt væv.

Radium var et uhyre dyrt stof, der først kom til Danmark i november 1912, efter at en indsamling havde indbragt et større beløb, der tillod indkøb af 125 mg.

Landets første radiumstation blev indviet maj 1913, og fik en dermatolog, C.E. Jensen, som chef, hvilket i og for sig var et fornuftigt valg, idet hovedparten af radiumbehandlingerne var rettet mod hudlidelser.

Imidlertid holdt kirurgen, professor Thorkild Rovsing i Dansk Kirurgisk Selskab, 18. april 1914, et foredrag med titlen: "Er Radiumbehandling af operable Kræftsvulster tilladelig?"(31)

Han refererede 10 tilfælde, hvor cancerpatienter havde fået deres tilstand betydelig forværret af radiumbehandling. Han konkluderede, at en radiumstation bør have en ansvarlig kirurg som leder, for kun en kirurg kunne afgøre, hvornår operation var tilrådelig, og hvornår man kunne henvise til strålebehandling.

Foredraget fik en enorm omtale, og de følgende måneder bølgede diskussionen frem og tilbage i såvel lægefaglige tidsskrifter som i dagspressen.

Men resultatet af det hele blev, at man ved etableringen af radiumstationerne i Odense og i Aarhus det følgende år ansatte den lokale kirurg som chef. I Aarhus blev således Holger Strandgaard leder af radiumstationen med røntgenisten Christian Riis som assistent. Denne bestemmelse skulle få katastrofale følger for SN.

Men foreløbig fulgte en lang række foredrag og artikler om røntgenbehandling af ondartede svulster indtil 1915 sammen med Jacob, men herefter alene.

Hvor de kirurgiske arbejder, som han tidligere havde offentliggjort, drejede sig om specielle enkelttilfælde eller resultaterne af få behandlede patienter, omhandlede artiklerne om cancerbehandlingen nu for danske forhold store grupper af patienter. Og SN fulgte sine patienter op systematisk, hvilket bestemt ikke var almindeligt på det tidspunkt.

I to artikler, der først blev offentliggjort efter hans død, beskrives således i den første resultaterne af cancer mamma-strålebehandling hos 42 patienter,(32) og i den anden artikel omtales 66 tilfælde af strålebehandlede maligne tumorer, udgående fra slimhinderne i de øvre veje.(33)

Tonen i arbejderne var noget speciel (uvidenskabelig ville man vel kalde det i vore dage). Således står der i artiklen om cancer mamma-behandling:

Min Tro er, at det ganske afhænger af Bestraalingens Art og Teknik. Man kan bestråle saaledes, at Resultaterne bliver gode, og man kan bestråle saaledes, at Resultaterne bliver haarrejsende slette - ogsaa ringere end uden Bestraaling, og jeg er ganske overbevist om, at der udøves overmaade megen slet Røntgenterapi, som egentlig simpelthen burde forbydes - maaske straffes! Paa intet omraade i Medicinen syndes der maaske saa groft som her...

... Den tredje Vanskelighed er Den, at det, som Straalebehandling skal konkurrere med, er den operative Behandling, men at deres Materiale er meget forskelligt. Kirurgen søger de gode eller dog forholdsvis gode Tilfælde

ud, viser de daarlige fra sig med alle Tegn paa Afsky og henviser dem til Straaleterapeuten. Denne slikker sig omvendt forgæves om Munden efter friske gode Tilfælde og ernærer sig kummerligt af Operationsrecidiver og af paa forhaand desolate Tilfælde.

Et tredje større arbejde handlede om 50 røntgenbehandlede tilfælde af morbus Basedowii (som SN opfattede som en malign sygdom). I denne artikel foreslås det ud fra de gode resultater, som forfatteren angiver, at man simpelthen bør ophøre med at operere for denne lidelse og i stedet henvise til strålebehandling - et synspunkt, som SN stod ret alene med.(34)

I det hele mødte SN i tilslutning til disse arbejder en modstand, som han ikke tidligere havde været udsat for i sine kirurgiske arbejder.

Det var specielt kirurgerne, der følte en utilstedeelig indblanding i deres eget behandlingsfelt, men også medicinere og neurologer følte sig trådt over tæerne, som det vil fremgå af næste afsnit.

Måske havde tonen i arbejderne også noget at sige, og det blev hævdet, at foredragene blev holdt i en docerende stil med en stemmeføring, der mindede om en indremissionsk missionær.

Røntgenbehandling af hjernesvulster

Et enkelt område af røntgenterapien kan fremhæves, fordi der her var tale om virkelig fremsynethed, men også fordi hverken SN eller hans modstandere rigtigt forstod, hvad det egentlig drejede sig om, selv om løsningen lå snublende nær og blev klarlagt få år efter SN's død.

8. december 1914 holdt SN et foredrag i Medicinsk Selskab i København med titlen "Operativ Behandling og Røntgenbehandling af maligne Svulster". I foredraget nævner SN blandt andet, at han kort tid forinden havde fået henvist en patient til operation for en tumor cerebelli (lillehjernesvulst). Ingen dansk patient på dette tidspunkt havde overlevet operation for en sådan svulst, og SN foreslog i stedet røntgenbehandling.

Om det i det aktuelle tilfælde blev til noget eller ej, oplystes ikke, men SN havde fået en ide:

Da man nu fra fransk Side har en Række Beretninger om Behandling af Akromegali ved Bestråling af Hypofysen, saa ligger den Mulighed jo ikke saa langt borte, at helbrede Sarkomer i Hjernen ved Røntgenbestraaling, naar man blot kan lokalisere dem. Man kan jo ogsaa afvente Effekten i for Eksempel i seks Uger. Ser man der efter to Bestraalinger ingen Virkning (saa herpaa har man jo et fint Reagens i stasepapillen), saa kan man jo altid operere.

Foredraget blev trykt i Ugeskrift for Læger i februar 1915.(35) I august 1915 kommer den næste artikel: "Om røntgenbehandling af ondartede Svulster", (36) og i denne artikel omtales det første danske røntgenbehandlede

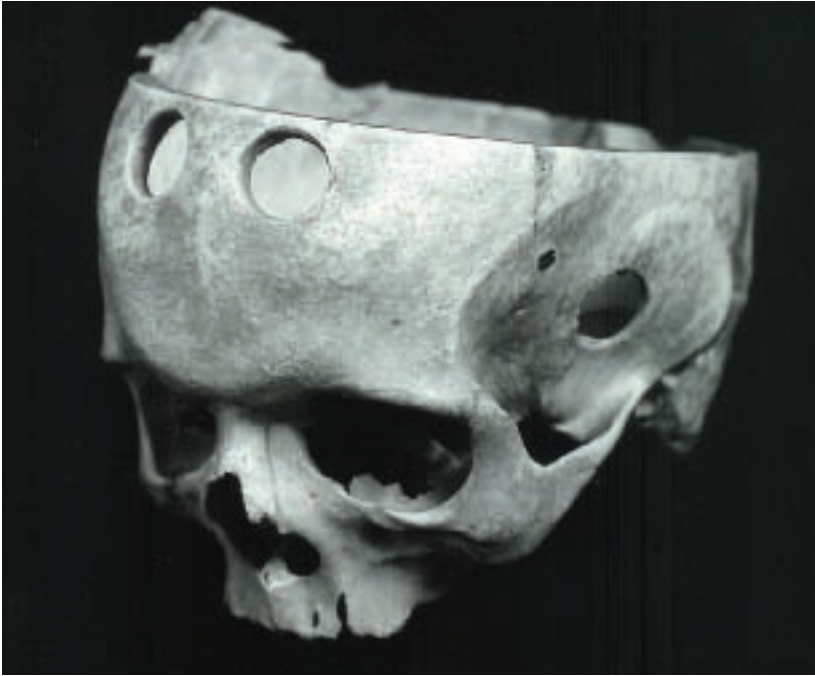

Fig. 8

Kraniet som Nordentoft benyttede til at udregne stråledybder hos patienter med hjernesvulster.

tilfælde af tumor cerebri.(Fig. 8) Patienten var henvist til røntgenbehandling af doktor Otto Guldstad (Fig. 9). Han var reservelæge på Statshospitalet i Aarhus, men praktiserede også som neurolog, idet han med sig havde en god neurologisk uddannelse fra flere københavnske afdelinger.

Patienten var en 51-årig tømrer, der i omkring fem måneder havde haft hovedpine og svimmelhed med anfaldsvis forværring, der ledsagedes af kvalme og opkastning, der var ofte obskurationer. Han var blevet hukommelsessvækket og var blevet tunghør på begge ører, mest højre, hvor der også var øresusen. Patienten var ikke i stand til at arbejde.

Ved den objektive undersøgelse fandtes egentlig meget lidt. Der var dog klart nedsat vestibularis-funktion på højre side ved øreskylning, mens der fandtes normale forhold på venstre side. Der var ingen facialis parese og ingen stasepapil ved første undersøgelse. Der blev foretaget lumbalpunktur med udtømning af rigelig klar spinalvæske under meget højt tryk. Der var normale cellulære forhold i spinalvæsken og normalt protein.

Lumbalpunkturen accentuerede patientens symptomer, og der udvikledes nu stasepapil.

Fig. 9

Otto Guldstad, neurologen der arbejdede sammen med Norden-toft, specielt omkring hjernesvulster.

Man stillede nu diagnosen "Tumor Acusticus dext".

23. februar 1915 blev der indledt røntgenbehandling, der blev gentaget et par dage senere og herefter en gang om måneden, indtil november. Tilstanden bedredes langsomt, og 25. november noteres det, at patienten er fuldt arbejdsdygtig, kun let hovedpine. Hørelsen god på begge ører.

Man kan med rette, som det også blev gjort efterfølgende, kritisere diagnosen. Et akusticusneurinom kan det ikke have været. Sådant en svulst ville måske nok være svundet lidt ved røntgenbehandling, men hørelsen ville aldrig være blevet normaliseret. Det normale proteinmønster i spinalvæsken taler også mod diagnosen.

3. december 1916 holdt SN og Otto Guldstad sammen foredrag i Jysk Medicinsk Selskab, og foredragene blev efterfølgende trykt i Ugeskriftet.(37, 38)

Der blev her fremlagt 12 tilfælde, hvor der var foretaget røntgenbestråling på grundlag af diagnosen hjernesvulst.

Otte af patienterne var behandlet af SN, de sidste fire stammede fra Aarhus Kommunehospital, hvor de var røntgenbehandlede af Christian Riis.

Guldstad gjorde omhyggeligt rede for sygehistorierne, hvoraf den første er omtalt ovenfor.

Hos patient nr. to tydede sygehistorien på en svulst i venstre side af storhjernens. Der blev givet i alt fire røntgenbehandlinger med forbigående lidt bedring, men patienten døde fem måneder senere. Der blev ikke foretaget sektion.

Ved det fjerde tilfælde pegede symptomerne på en højresidig acusticus svulst.

Der blev givet en enkelt røntgenbestråling, men da tilstanden blev forværret, blev patienten overflyttet til Rigshospitalet, hvor man ved operation fandt en højresidig vinkeltumor af cystisk karakter. Efter forbigående bedring blev patienten reopereret og døde efter dette indgreb. Tilfældet er omtalt i tabellerne i professor Viggo Christiansens bog om hjernesvulster, der udkom i 1917. Der står intet om, at patienten tidligere er forsøgt røntgenbehandlet. I det hele taget nævnes mulig røntgenbehandling ikke med ét ord i Christiansens bog.

Hos patient nr. syv, hvor man også stillede diagnosen vinkeltumor, var der heller ingen bedring efter røntgenbehandling, og patienten blev derfor overflyttet til neurologisk afdeling på Rigshospitalet, hvor man ikke mente, at der var tale om en svulst.

Ikke desto mindre blev patienten senere opereret af Thorkild Rovsing, som fandt en cyste i venstre side af cerebellum. Altså ikke en tumor forstået som nydannelse (neoplasme), men dog en rumfyldende proces, der klinisk vil give de samme symptomer.

Man skal huske, at diagnosen hjernesvulst dengang kun kunne baseres på den kliniske undersøgelse og en eventuel efterfølgende eksplorativ operation. Først med Dandys meddelelse om ventrikulografien i 1919, hvor man sprøjtede luft/kontrast ind i hjernens symmetrisk placerede hulrum og senere med Monitz' beskrivelse af arteriografien i slutningen af 20-erne, fik man diagnostiske hjælpemidler. Nutidens neurologer og neurokirurger, der er vant til hjælpemidler som CT- og MR-scannere, kan have svært ved at forestille sig situationen på SN's tid.

I de fem af SN's otte tilfælde, hvor patienterne var blevet bedret i varierende grad af røntgenbehandling, forelå der ingen verificeret diagnose.

Tre af de fire patienter blev behandlet på Aarhus Kommunehospital og var blevet opereret før strålebehandlingen. I to af tilfældene dog kun i form af en mindre dekompressionsoperation. I det tredje tilfælde fandtes en intracerebral tumor, der gik diffust over i hjernevævet. Man fjernede en del af svulsten (mikroskopi af svulsten blev ikke oplyst).

Et år efter operation og røntgenbehandling var patienten stadig i live og i stand til at passe sit hus. Der var som før behandlingen ophævet syn og en spastisk hemiparese.

To uger efter offentliggørelsen af SN og Guldstads artikel kom der en reaktion fra deres mest ihærdige kritikere, den københavnske neurolog Axel

Neel, som i en artikel i Ugeskriftet satte spørgsmålstegn ved diagnosen i de otte tilfælde, hvor der ikke forelå en endelig diagnose. Neel skriver således:

Det forekommer mig saaledes en mere end dristig Paastand, at der ved Nordentoft/Guldstads Artikler skulle være sandsynliggjort endsige bevist noget som helst om Røntgenstraalers Indvirkning paa Hjernesvulster.(39)

Der kom hurtigt gensvar, og i de følgende to år bølgede diskussionen mellem parterne frem og tilbage.(40, 41, 42, 43, 44, 45) Det hjalp naturligvis ikke, at SN året efter kunne fremvise tolv nye patienter, således at hans eget materiale efterhånden var kommet op på 20 patienter. Disse nye tilfælde blev meddelt ved et foredrag i Medicinsk Selskab 22. januar 1918, og ved denne lejlighed kom professor Viggo Christiansen sin assistent, dr. Neel, til undsætning. Han sagde blandt andet:

Naar Overlæge Nordentoft paastaar, at han er den første, der har foretaget Røntgenbehandling af Tumor Cerebri maa det ganske sikkert bero paa en Misforstaaelse. Jeg skal i den Henseende tillade mig at citere, hvad

Oppenheim i sin Lærebog skriver om denne Behandling. Han siger nemlig, at der er ingen Grund til at gaa ind paa den, at der intet som helst foreligger, der kunne tyde paa, at den kan hjælpe ...

... jeg tror imidlertid, at naar det har vist sig, at Røntgenbehandling hjælper i Aarhus og ikke i Berlin, saa er Aarsagen ikke den, som det lader til, at Overlæge Nordentoft mener, at man ikke i Berlin forstaar at administrere Røntgenstraalerne rigtigt; Nej, jeg tror, Grunden er den, at man i Berlin er i Stand til at stille Diagnosen paa en Tumor Cerebri, hvad man ikke synes at være i Aarhus.(46)

Ved samme diskussion var der dog også støtte til Nordentoft, da professor Thorkild Rovsing (Fig.10) kunne berette om den tidligere nævnte patient, der af Nordentoft var røntgenbehandlet uden effekt, som senere var miskendt af Viggo Christiansen for tumor cerebri, men som endelig var opereret hos Rovsing for en cyste i cerebellum. Videre sagde Rovsing:

Fig. 10

Professor Thorkild Rovsing Tegning af Alfred Schmidt

Jeg tror, at Overlæge Nordentoft har indlagt sig meget stor Fortjeneste, ved at gaa saa stærkt i Ilden for denne Behandling ...

... og navnlig gælder det, naar vi kan anvende disse stærke Doser i én Seance, som Overlæge Nordentoft her meget interessant skildrede. Det forekommer mig at være noget af det interessanteste i hans Foredrag. De overordentlig smukke Resultater, vi saa efter en Seance med Røntgen, noget jeg aldrig har set her i Byen.

Men kampen mellem Neel og Nordentoft fortsatte, indtil Neel i 1920 afsluttede diskussionen med at sige, at de tilfælde af tumor cerebri, som overlæge Nordentoft havde hævdet at have helbredt med røntgenbehandling, måtte tilhøre en hel ny slags sygdom, som man kunne betegne "Mb. Cerebri Incertus Jutlandicus S. Nordentoft."(47)

Her må man give Neel ret, om end det kunne have været formuleret mindre sarkastisk.

Det er ikke sandsynligt, at de patienter SN hævdede at have helbredt virkelig havde haft en hjernesvulst

Desværre var hverken SN eller Neel i stand til at vurdere problematikken rigtigt. SN's fejl var, at han hævdede, at røntgenbehandling kunne helbrede hjernesvulster. Neels fejltagelse var, at han frakendte røntgenstrålerne en værdi, hvis de ikke kunne helbrede patienterne. I og for sig en mærkelig holdning fra begge i en tid, hvor den kirurgiske behandling dog klart viste sig utilstrækkelig alene.

Den rigtige indstilling kom faktisk kun få år senere, idet Bailey og medarbejdere i 1928 fra et meget stort materiale med 456 patienter med hjernesvulster, alle opererede primært og derefter røntgenbehandlede. 222 af patienterne havde haft gliomer, det vil sige svulster, udgået fra hjernens støttevæv, og artiklen handlede om de 62 af disse, som var fulgt gennem længere tid.

Konklusionen var klar. Hjernesvulster burde opereres, og efter den operative fjernelse af svulsten burde der tilbydes røntgenbehandling. Denne ville ganske vist ikke helbrede patienten, men ville give patienten en længere overlevelsestid og en længere periode med god livskvalitet.(48) Et synspunkt, der er gældende den dag i dag.

Neel kunne faktisk godt være kommet til samme konklusion, for i en artikel fra 1920 med titlen "Fem Tilfælde af Hjernesvulster med Bemærkninger om Terapi" nævner han til slut i artiklen et ekstra tilfælde. En 50-årig mand, hvor man ved operation havde fundet et diffust inoperabelt gliom, og som postoperativt havde fået røntgenbehandling. Røntgenbehandlingen havde tilsyneladende en forbløffende virkning, idet patienten umiddelbart blev næsten symptomfri. Efterhånden kom der dog langsom tegn på, at lidelsen skred fremad, og han døde to år efter operationen. *Men en Tid troede ikke blot han selv, men ogsaa hele Egnen, at Røntgenstrålerne havde helbredt ham.*(49)

Pioneren

SN udgav sine resultater om behandling af hjernesvulster både på tysk (50) og engelsk.(51) Han blev citeret af Bailey, men i citatet lægges hovedvægten på usikkerheden af diagnostikken, og forfatteren er tilbøjelig til at give Neel/Christiansen ret i deres kritik. I Earl Walker's bog "The History of Neurological Surgery" fra 1952 er Nordentoft nævnt som den eneste dansker, og som den første, der foreslog røntgenbehandling af hjernesvulster, men som i Bailey's artikel noteres også her, at diagnosen kun var sikker i ét af tilfældene, hvor røntgenstrålerne ikke helbredte patienten.(52)

Der var flere, der arbejdede med røntgenbehandling af hjernesvulster i århundredets andet decennium, men de fleste meddelelser kom først omkring 1920 og kort derefter.(53, 54)

SN kom med sin første skriftlige meddelelse i maj 1917.

Senere samme år kom en meddelelse fra Sct. Georgs Hospital i Hamburg, hvor Saenger kunne berette om tre hjernesvulster og tre rygmærkssvulster, strålebehandlet af Albers-Schönberg.(55) Resultaterne var ikke strålende, og der var ingen anbefaling af behandlingen.

SN's meddelelse kom nogle måneder før Saengers, og desuden kom den første anbefaling allerede i artiklen fra 1915. Jeg vil herefter hævde, at SN var den første i verden, der tilrådede røntgenbehandlinger af hjernesvulster.

Artroskopi-pioneren

Også på et kirurgisk område er SN for nylig blevet anerkendt som pioner, som den første i verden, der havde foreslået arthroskopi af knæled.(56)

I sin bog om endoskopiens historie fra 1998 skrev medicinhistorikeren og ortopædkirurgen Laurits Lauridsen, at japaneren Kenje Takagi i 1918 var den første, der foretog en arthroskopi.(57)

I 2000 kunne medicinhistorikerne Kieser og Seydl (58) imidlertid slå fast, at den allerførste beskrivelse af knæledsarthroskopi var fremkommet som et foredrag ved den "21. Kongress der deutschen Chirurgen Gesellschaft" i Berlin i 1912, hvor den danske kirurg Severin Nordentoft havde holdt foredrag "Über Endoskopie Geschlossener Kavitäten mittelst meines Trokart-Endoskopes". Nordentoft beskrev i foredraget, hvordan han med et af ham selv konstrueret arthroskop havde været i stand til at undersøge knæled og beskrev i detaljer, hvad man kunne se gennem skopet. Desværre oplyste han ikke noget om hvor mange undersøgelser, der var foretaget, og om undersøgelserne kun var foretaget på lig og ikke på patienter, og således heller intet om eventuelle kliniske iagttagelser på patienter.(59)

En ansættelse og en afskedigelse

Først på året 1917 søgte Christian Riis sin afsked fra stillingen som røntgenlæge på Kommunehospitalet. 30. august 1917 vedtog byrådet (byrådsforhandling, journalnr. 333-1917) at opslå stillingen som leder af Kommunehospitalets røntgen- og radiumafdeling, ledig fra 1. januar 1918 med en løn på 2.400 kroner, stigende hver tredje år med 250 kroner til i alt 3.400 kroner. Lægerådet havde foreslået 3.000 kroner om året fra begyndelsen, men sygehusudvalget fandt, at 2.400 var nok. Riis' løn havde hidtil været 1.800 kroner årligt.

Der kom imidlertid umiddelbart ingen ansøgere. Efter ansøgningsfristens udløb meldte der sig en interessant, dr. Georg Biering, fra København, dog under forudsætning af, at gagen blev hævet til 4.500 kroner årligt. Det accepterede byrådet, og stillingen blev genopslået i oktober 1917. Dr. Biering søgte og ansattes 22. november 1917 med virkning fra 1. januar 1918. Han kom imidlertid aldrig i funktion. Han startede med at søge tre måneders orlov, og formanden for sygehusudvalget kunne ved et byrådsmøde 30. maj fortælle, at Biering i et anfald af sindsforvirring var styrtet ud af et

Fig. 11

Overlæge Holger Strandgaard, leder af den kirurgiske afdeling på Århus kommunehospital fra 1913 og Radiumstationen fra 1914. (foto lokalhistorisk samling Århus Kommunale bibliotek)

vindue fra anden sals højde og fortsat var indlagt på hospitalet. Man meddelte ham derfor afsked fra stillingen på Kommunehospitalet fra 1. oktober og syntes derefter, man havde stillet sig kulant overfor ham. Man kunne i referatet ikke dy sig for følgende afslutning: ”hans familie var dog også glad for en sådan afgørelse”.

Stillingen blev nu opslået igen, atter som leder af røntgenafdelingen og radiumstationen, og der meldte sig nu to ansøgere: Severin Nordentoft og Eduard Collin. Sidstnævnte havde kun et års røntgenuddannelse og trak sin ansøgning tilbage. SN fik imidlertid ikke stillingen, idet Lægerådet ikke fandt ham kvalificeret.

Ved et møde i Aarhus Lægeforening 1. februar 1919 redegjorde overlæge Strandgaard (Fig. 11) som repræsentant for Lægerådet for beslutningen. Han sagde blandt andet:

Dr. Nordentoft var velkvalificeret som Røntgenolog, men havde i sin Ansøgning ikke med et eneste Ord antydnet noget om sine Kvalifikationer som Lysterapeut, og da det ikke var Lægeraadet bekendt, at han sad inde med saadanne og i øvrigt heller ikke ventes at have praktisk Kendskab til anvendelse af Radium, hvorimod han offentlig gentagne Gange havde taget Afstand til Brugen af dette Stof, saa kunne han heller ikke sige at være fuldt kvalificeret til den Stilling, som den var opslaaet, og saaledes som Lægeraadet ønskede den besat.

Han fortsatte, at da SN's ansøgning ikke omtalte de nødvendige kvalifikationer, kunne man få det indtryk, at han ingen som helst uddannelse havde på dette punkt. Og hvad der var endnu værre, at han ikke havde øjet åbent for denne behandlingsmådes store vigtighed og betydning i kirurgi og medicin. Derfor havde man besluttet at fortsætte som hidtil, som man i øvrigt gjorde mange andre steder, at under den kirurgiske afdeling at ansætte en assistent, der særligt skulle tage sig af røntgenafdelingen. Så kunne man jo altid tilkalde en røntgenspecialist ved behov.

Det var ikke en tilfredsstillende løsning, så ved et byrådsmøde 12. februar 1920 (journalnr. 635-1919) indstillede Sygehusudvalget, at man opslug stillingen som læge ved Kommunehospitalets afdeling for røntgen- og lysbehandling. Man foreslog endvidere, at vedkommende skulle lønnes efter lønregulativets anden lønklasse (6.500-7.500), og stillingen skulle tiltrædes 1. august 1920. Desuden antog man, at stillingen som leder af Radiumstationen for Jylland forenedes hermed. Sidstnævnte stilling skulle lønnes med 1.000 kroner årligt. Indstillingen blev vedtaget såvel af Lønudvalget som af Byrådet.

Også denne gang kom der to ansøgninger. Fra Severin Nordentoft og fra Viggo Stockfleth. Sidstnævnte var 16 år yngre end SN og havde godt to og et halvt års funktion som røntgenassistent på en kirurgisk privatklinik. Han havde ingen videnskabelig produktion. Lægerådet havde erklæret begge ansøgere for kvalificerede, men havde ikke foretaget nogen prioritering.

Sygehusudvalgsformanden drejede udtalelsen en smule til, at begge ansøgere måtte anses for lige kvalificerede, men han ville anbefale at ansætte dr. Stockfleth. Ikke fordi han videnskabelig set var den bedst kvalificerede, men særlig fordi han havde de personlige egenskaber, der passede bedst til stillingen.

Da nu Max Brammer dernæst på det varmeste anbefalede Nordentoft og specielt anførte, at man med henblik på planerne om et kommende universitet i Aarhus også burde interessere sig for videnskabelig indsats, måtte formand Mousten præcisere sin holdning lidt mere:

Taleren kunne ikke stemme for dr. Nordentoft paa Grund af hans personlige Egenskaber, for man fik det Indtryk af Manden, at han var af et saa uroligt og impulsivt Temperament, at han til Tider var helt uberegnelig, og naar han fik en Ide, var denne i Øjeblikket den eneste saliggørende; ligeledes led han vist i høj Grad af Selvovervurdering. Det kunne maaske gaa, hvis det skulle være som leder af en selvstændig Afdeling; men her var der Tale om en Underafdeling, hvor Overlægerne skulle træffe de afgørende Beslutninger, hvorfor der maatte være et ret intimt Samarbejde mellem de forskellige Afdelinger; og dette kunne sikkert medføre adskillige Ulemper med en Mand som Nordentoft.

Brammer havde ikke i lægekredse hørt noget om, at dr. Nordentoft skulle være vanskelig at samarbejde med, men kendte netop eksempler på det modsatte og foreslog, at hvis man spurgte de mest kompetente, nemlig Sundhedsstyrelsen; ville man få en retfærdig afgørelse. Dette kunne man så ikke enes om, og sagen blev udsat. Ved byrådsmødet 15. april 1920 kom sagen op igen. Sygehusudvalgsformanden forsøgte at undgå, at sagen blev sendt til Sundhedsstyrelsen og foreslog i stedet en udtalelse fra Specialistnævnet, men mødet endte med, at forslaget om at spørge Sundhedsstyrelsen blev vedtaget med otte stemmer mod syv.

Udtalelsen fra Sundhedsstyrelsen forelå 14. maj 1920, og af denne fremgik, at Sundhedsstyrelsen kunne tilslutte sig Lægerådets udtalelse om, at begge ansøgere måtte anses for kvalificerede, men udtalte samtidigt, at dr. med. Severin Nordentoft måtte anses for at sidde inde såvel med den største almindelige lægeuddannelse som med største erfaring og indsigt på radium- og røntgenspecialitetens område.

Herefter gav Mousten op og mente, *at Sagen lige saa godt kunne afgøres straks. Sundhedsstyrelsens Erklæring gav i øvrigt Dr. Nordentoft et Forspring, selv om det ikke var stort, men naar Byraadet havde ønsket en saadan Erklæring, måtte man vel ogsaa tage Konsekvenserne heraf og ansætte Dr. Nordentoft.*

Da borgmester Jacob Jensen herefter skulle udfærdige ansættelsespapirerne til Nordentoft, overså han Lægerådets og Sundhedsudvalgets finte i opslagsteksten, og SN fik således at vide, at han fra 1. august 1920 var ansat

som leder af røntgenafdelingen og radiumstationen på Aarhus Kommunehospital.

I et års tid gik det nogenlunde. 19. november 1921 skrev SN et brev til sin søster, Elisabeth, i Amerika.(60) I brevet skriver han, at han har tænkt på at sælge Bruunsgade, praksis og røntgenapparatur, radio og ejendom i Brabrand (som familien nu havde købt og var flyttet ind i sommeren 1917). Og brevet fortsætter:

Hvorfor??? For det første fordi jeg - denne Gang dog vist uskyldigt - ligger i en vild Krig med de to Overlæger paa Kommunehospitalet - en Krig, som jeg venter at sejre smukt i, men som slider endnu mere, som har gjort mig led og ked af min Stilling der og bragt mig til at tørste efter at forlade Aarhus. For det andet fordi jeg vist nok er syg og føler mig mere syg, end jeg vist nok er. X-ray =Degeneration, Tilbagegang i Tal af hvide og røde Blodlegemer, Atrofi af Parenchymatøse Organer, manglende Hormoner, etc....Dyspnoe, Palpitationer, Susen i Hovedet ved smaa Anstrengelser, Træthed og til en Tiendedel nedsat Udholdenhed og legemlig Arbejdsevne kunne det maaske rette sig ved at forlade og fly Radium og X-rays med alle Tegn paa Rædsel?

Tidligere i samme brev afslører SN endvidere en selverkendelse, som ikke er fremgået af nogen af hans trykte skrifter:

Og samtidig har jeg saa mange Undskyldninger (som min Selvrespekt dog forbyder mig at antyde) og en dyb Medlidenhed med mig selv. Jeg bliver med raske Skridt en gammel Mand, og hvad værre er, en for Tiden ældet Mand. Mit Liv har været besværligt, fuldt af Bekymringer, som alle har været overflødige og unyttige og selvskabte, men derfor lige tunge - jeg mente des tungere. Mit Naturel har ikke været af de lyse og lette, ikke et "elsk-værdigt" et, som bringer Mennesker til at elske En - heller ikke let for mig selv (for ikke at tale om mine Omgivelser!) men jeg har altid troet, at jeg var uopslidelig trods alt det Slid, der gik paa mig, at jeg ville blive 90 aar gammel og at Alderdommen ville blive den bedste Tid. Nu tror jeg, at jeg vil blive cirka 63 Aar; og at de sidste Aar vil blive tunge.

Den i brevet nævnte krig med overlægerne var foranlediget af ansættelsesbrevet.

SN, der naturligvis ikke havde kendskab til, hvad der var sagt på det lukkede møde i byrådet, krævede at blive respekteret som leder, og mente også at være berettiget til en plads i Lægerådet.

Overlægerne på Kommunehospitalet fandt på deres side det gamle regulativ fra Radiumstationens oprettelse frem og hævdede, at bestemmelsen om, at kirurgen var den egentlige leder og røntgenlægen kun assistent, stadig var gældende, mens SN hævdede, at hans ansættelsesbevis satte den gamle bestemmelse ud af kraft.

Aarhus Lægeforening foreslog et kompromis, som både SN og Strandgaard accepterede, men kort efter fortrød SN, og så var man lige vidt.

SN sendte skriftlige klager til byrådet, til Radiumfonden, til Sundhedsstyrelsen, til Ministeriet og til Lægeforeningen, men fik ikke medhold.

De mange skrivelser foranledigede Sygehusudvalget til at forelægge sagen for byrådet 17. december 1921 (journalnr. 564-1921). Det var udvalgets opfattelse, at hvis der skulle opstå meningsforskelle mellem lægerne om behandling på røntgenafdelingen, måtte udvalget holde på, at overlægen, som havde patienterne, skulle have den afgørende stemme, og udvalget henstillede derfor til byrådet at tilkendegive dette overfor læge Nordentoft. Med hensyn til at være medlem af Lægerådet stod der i regulativet, at dette bestod af de ledende læger, og for så vidt han anerkendtes som sådan, skulle han altså være medlem heraf. *At Udvalget og Overlægen forfulgte Nordentoft havde selvfølgelig ingen Steder hjemme, og Enhver, som kendte Dr. Strandgaard, ville sikkert give Taleren ret heri.*

Udvalget henstillede altså nu til byrådet at tilkendegive læge Nordentoft, at han skulle rette sig efter overlægen, og at han ikke var berettiget til at være medlem af Lægerådet.

Efter en længere diskussion endte byrådet med at beslutte, at man ingenting besluttede, men at sagen skulle gå tilbage til Sygehusudvalget.

Nu skulle der samles ammunition, og her kunne inspektøren på Kommunehospitalet heldigvis hjælpe. Der kunne fremdrages nogle mindre sager, hvor SN havde handlet ufornuftigt. Der var en sag om en patient, der var blevet forbrændt af røntgenbestråling, fordi man havde glemt et filter, og der var en sag om anvendelse af hospitalets kopipapir i egen privatpraksis, en sag om videresendelse af en henvisning til røntgenafdelingen til SN's privatklinik og endelig den mest alvorlige, en anklage om, at SN havde ladet hospitalet indkøbe et røntgenrør, som han selv skulle bruge i sin privatklinik. Den sidste klage kunne hurtigt tilbagevises, og de andre ting kunne næppe objektivt bruges til en afskedigelse, hvilket Den danske Lægeforening også senere medgav SN.

Imidlertid brugte Sygehusudvalget dem til at foreslå SN 1: at søge sin afsked, 2: at indsende sit ansættelsesbevis til byrådet og få rettet ordet "leder" til "assistent".

SN's svar var klart. De fremsatte klagepunkter tilbageviste han, og han nægtede efter aftale med sin fagforening at tilbagesende sit ansættelsesbevis. Nu var Sygehusudvalget også klar. På et byrådsmøde 16. marts 1922 indstillede Sygehusudvalget til byrådet, at Nordentoft blev afskediget. Under indledningen til mødet kom det frem, at den lokale Lægeforening var fremkommet med et mæglingforslag, der fremover skulle klarlægge kompetenceforholdene mellem de ledende overlæger på hospitalet, og at både Nordentoft og Strandgaard havde erklæret sig villige til at diskutere forslaget. Udvalgsformanden erklærede, at det da sikkert var et udmærket forslag, men han måtte fastholde, at Nordentoft burde afskediges og fremlagde nu de klagepunkter, som Nordentoft havde gjort rede for og fastholdt dem som så alvorlige, at dette kunne begrunde en afskedigelse. Debatten bøl-

gede frem og tilbage. Nordentofts støtter i byrådet foreslog sagen afvist, mens andre holdt med udvalgsformanden. Max Brammer, der også denne gang støttede Nordentoft, kunne fortælle, at overlæge Strandgaard havde erklæret, at han havde et udmærket samarbejde med SN, så hvis denne blev afskediget, var den egentlige anstifter af uroen jo stadig tilbage. Han nævnte ikke noget navn, men der var jo ikke så mange muligheder.

Mødet endte med en afstemning, hvor man med 13 stemmer mod fem vedtog Sygehusudvalgets indstilling. Den følgende dag modtog SN med brev besked om sin afskedigelse med udgangen af juni 1922, men med øjeblikkelig permission.

Afslutningen

Lørdag 18. marts 1922 kunne man i Aarhus Stiftstidende under overskriften "Lægestriden i Aarhus" læse en interessant lille notits:

Holger Strandgaard har ifølge Overlærer Mousten baade nu og tidligere bedt sig fritaget for Hvervet som Leder af Radiumstationen, men at Sygehusudvalget ikke har kunnet give ham Medhold.

Holger Strandgaard var en venlig mand, og SN's efterfølger, Carl Krebs (som i øvrigt fra starten blev ansat som klinikchef/leder på røntgenafdelingen og leder af Radiumstationen), skrev i en nekrolog om Strandgaard 1936, at der i de 14 år, de havde arbejdet sammen, aldrig havde været et ondt ord imellem dem.(61)

SN's egen niece, Else Enemark (Poul N's datter), der i en periode var sygeplejeelev under Strandgaard, kunne berette om den venlige mand, der i omtale blev kaldt "lillefar".(62)

Det var næppe ham, der pustede til ilden, men så den medicinske overlæge Aage Rahlff.(Fig. 12) Ifølge officielle kilder var han blot den, der støttede Strandgaard. Referatet fra byrådets lukkede møde antydede noget andet.

Rahlff var overlæge på Sct. Josephs Hospital 1907-13 og havde altså i seks år arbejdet samme sted som SN. At de kunne komme på kant med hinanden fremgår af en diskussion om behandlingen af en patient med Basedow-sygdom. SN fortæller i sygehistorien, at patienten primært var blevet behandlet på en medicinsk afdeling, hvor hun var blevet advaret mod røntgenbehandling, specielt hos overlæge Nordentoft. Familien ønskede hende alligevel behandlet på Nordentofts klinik.

Aage Rahlff beskrev efterfølgende i en artikel i Ugeskrift for Læger, at det var ham, der primært havde behandlet patienten på Aarhus Kommunehospital,(63) og at han ganske rigtigt havde frarådet behandlingen hos Nordentoft. Han var nemlig ikke enig i den måde, SN gav stråleterapi på; han mente, at det skulle gøres på en noget anden måde. Endvidere fastslog

Fig. 12

Aage Peter Rahlf, overlæge på medicinsk afdeling Sct Josephs Hospital fra 1907 og derefter på Kommunehospitalet fra 1913 (foto lokalhistorisk samling)

han, at patienten efter Nordentofts strålebehandling havde fået en akut nyrelidelse, som han tilskrev røntgenbehandlingen. Det sidste lyder umiddelbart noget mærkeligt.

Det kan vel ikke undre, at der mellem de to personer kunne komme samarbejdsproblemer, specielt i situationer, hvor den, der har mindst forstand på røntgenbehandling, nemlig medicineren, har mere at sige officielt end røntgenlægen.

SN's datter, Elise, skriver i et brev fra 1925 i anledning af familiens tanker om at flytte:

Jeg husker, jeg sagde til Far, at han kunne da ikke blive her og udholde at møde Rahlf paa Gaden. Jeg tror, det var dengang, Far havde faaet sin afskedigelse tilsendt. (64)

Endelig må det siges, at Sygehusudvalgsformanden, Mousten, (Fig.13) var ret vedholdende i sine krav først at undgå ansættelse af SN og dernæst at få ham afskediget.

Fig. 13

Formanden for sygehusudvalget overlærer Kristian Moustén (foto lokalhistorisk samling)

SN og Mitte opgav nu Aarhus, solgte alt (undtagen engarealet) og flyttede til København i slutningen af april 1922, hvor de slog sig ned i et lille hus i Valby. Umiddelbart efter begyndte SN at indrette en røntgenklinik i lejede lokaler i Vestre Voldgade 96. Det gik ikke ret godt. For det første tog det tid, inden der kom henviste patienter; for det andet var SN en træt og desillusioneret mand. I begyndelsen af august viste en blodprøve tiltagende forandringer med hastigt faldende blodprocent og fald i både røde og hvide blodlegemer samt blodplader.

19. august 1922 afholdt Den almindelige Danske Lægeforening sit 40. almindelige lægemøde. Formanden nævnte i sin beretning, at dr. Norden-toft i april samme år havde anlagt sag for Voldgiftsretten mod overlægerne Strandgaard og Rahlff.(65)

Umiddelbart efter formandsberetningen tog SN ordet. Dirigenten forsøgte at bremse ham med henvisning til, at verserende sager ikke skulle diskuteres, men SN lod sig ikke standse, og i en meget lang og velformuleret erklæring forsøgte han at retfærdiggøre sig. Han fik blandt andet nævnt, at han havde modtaget sin afskedigelse uden nogen som helst form for begrundelse. Det var også rigtigt. I byrådets lukkede møde, der førte frem til afskedigelsen, fastslog man med en lidt søgt begrundelse, at man ikke ville give nogen årsag til afskedigelsen for ikke at skade SN's videre karriere!

Ingen i forsamlingen vidste hvor syg, SN egentlig var. Selv vidste han det og havde egentlig vidst det længe, som det fremgik i brevet i efteråret 1921.

Den følgende dag lod han sig indlægge på medicinsk afdeling B på Rigshospitalet hos professor Knud Faber. Blodprøverne viste fortsat hastigt faldende blodprocent og blodlegemeantal, og Faber stillede diagnosen "Aplastisk Anæmi".

Faber fremlagde sygehistorien ved et foredrag i Dansk Medicinsk Selskab 24. november 1922 (den dag, hvor SN kunne være blevet 56 år). Han

begrundede diagnosen, som efter hans opfattelse var forårsaget af røntgenstrålers indvirkning på det bloddannende væv.(66) En nutidig vurdering af tilstanden må give Faber ret i diagnosen. Man kan dog ikke uden en knoglemarvsprøve (som ikke blev foretaget) skelne helt mellem en aplastisk anæmi og en aleukæmisk leukæmi. Sidstnævnte ville også kunne være strålebettinget.

SN døde i sit hjem i Valby 26. september 1922, 55 år gammel. Hans navn står indhugget på en mindesøjle på Sct. Georg Hospitalet i Hamburg sammen med 159 andre af den tidlige radiologis ofre. Siden er der kommet mere end 200 til, så det har været nødvendigt med et par stentavler ved siden af søjlen.(Fig. 14)

SN er i dag anerkendt som en af røntgenpionererne herhjemme,(67) og han er for nylig blevet genopdaget som verdens første arthroskopør. Desuden var han den første i verden, der foreslog røntgenbehandling af hjernesvulster, baseret på et materiale af først 8 senere 19 behandlede patienter.

Han var en utrolig flittig person, meget intelligent, hurtig i opfattelsen og en meget kompetent håndværker. Han havde en kantet facon, der umiddelbart virkede stødende og lod ham fremstå som en ufordragelig person. (68)

Private optegnelser i form af breve og dagbogsnotater afslører derimod en ofte ulykkelig person, der livet igennem var plaget økonomiske problemer og med en selverkendelse, som udenforstående aldrig fik kendskab til.

Hans største handicap var, efter min mening, en meget udpræget retfærdighedssans, formentlig en arv efter faderen, en egenskab, der får personen til at se tingene sorte eller hvide og som næsten umuliggør kompromis, i hvert fald professionelt set.

Fig. 14

Mindesøjlen for radiologiens ofre på Sct Georg Krankenhaus, Hamburg. Nordtofts navn er blandt navnene på hovedsøjlen.

Fig. 15

Citat fra krigerkongen Gustav Adolph på titelbladet af en af Nordentofts forsvarspolitiske bøger

Det er næppe tilfældigt, at SN på titelbladet til en af sine forsvarspolitiske bøger har et citat fra en af sine historiske helte, krigerkongen Gustav Adolf: *Neutralitet - Hvad er det for noget? Jeg kender Det ikke. Fjende eller Ven - noget tredje vil der ikke gives!* (Fig. 15)

SN var lykkeligst, når han var i gang med at skrive (Fig. 16), eller når han arbejdede i sin have eller i sin eng, hvor tingene ustandseligt blev ændret. Engarealet var i familiens eje indtil 10 år efter SN's død, hvor det blev købt af Aarhus Kommune. Det er nu udlagt til parkområde. De to søer, som SN personligt udgravede, er der stadig.

Han var klar over, at han ville have været bedst tjent med at sidde som enechef på en kirurgisk afdeling, og han søgte også adskillige steder, men blev hver gang forbigået. (Fig. 17)

Retrospektivt kan man sige, at han skulle være blevet i Thisted. Her havde han haft mulighed for at udvikle og raffinere sine kirurgiske færdigheder, og derved kunne han have gjort Thisted Sygehus til et sted, hvor folk kom rejsende til for at aflure ham kunsten på helt samme måde, som lille-

Severin Nordentoft - Bibliografi. (Fig. 16)

- Severin Thomsen (senere navneforandring til Nordentoft),
- En Vinter på Færøerne. Tidsskriftet Museum 1893
- Exsul (Pseudonym).
- Jens. En studie. Vilhelm Priors Forlag, København 1893
- Læren om Tuberkulosen, fremstillet for Lægfolk, Vilhelm Priors Forlag, København 1897
- Om Ureterogenital-fistler hos Kvinden, Afhandling for Doktorgraden. Vilhelm Priors Hofboghandels forlag, København 1899
- Budskabet. Skuespil i 1 Akt. Vilhelm Prior, København 1903
- Lige for Lige. Skuespil i 3 Akter. Vilhelm Prior, København 1904
- Forplantningslæren. Til mundtlig fremstilling i Gymnasier, Seminarier, Højskoler, Højere Pigeskoler o.s.v. Vilhelm Prior, København 1904
- Vore Sygdomme og deres Årsager. Almindelig dansk sygdomslære, Frem 1904
- Sundhedslære. Kortfattet mikroskopisk Anatomi, Fysiologi samt sygdomslære og Hygiejne for Gymnasier, Seminarier, Højere Pigeskoler 0.1. Vilhelm Prior, København 1905
- Et ord til danske demokrater. Vilhelm Prior, København 1906. Ingen forfatter angivet på titelbladet.
- Kliniske forelæsninger over den gonorrhøiske infektion I. Den akutte urethrit hos manden. Vilhelm Prior, København 1906.
- Forsvarssagens Katekismus. Vilhelm Prior, København 1909
- "Af forfatteren til "Et ord til danske demokrater"": Fredssagen, Vilhelm Prior, København 1913. Engelsk oversættelse 1917.
- Lægebog. Speciel sygdomslære. Gyldendalske boghandel, Nordisk Forlag, København 1915
- Haandbog i Røngtenbehandling. De forenede Bogtr., Århus 1917.

Severin Nordentofts bibliografi. Medicinske artikler og foredrag er ikke medtaget

bror Jacob gjorde det på sygehuset i Nykøbing.(69)

Han var så formentlig heller aldrig blevet indfanget af radiologien, og havde så måske levet længere.

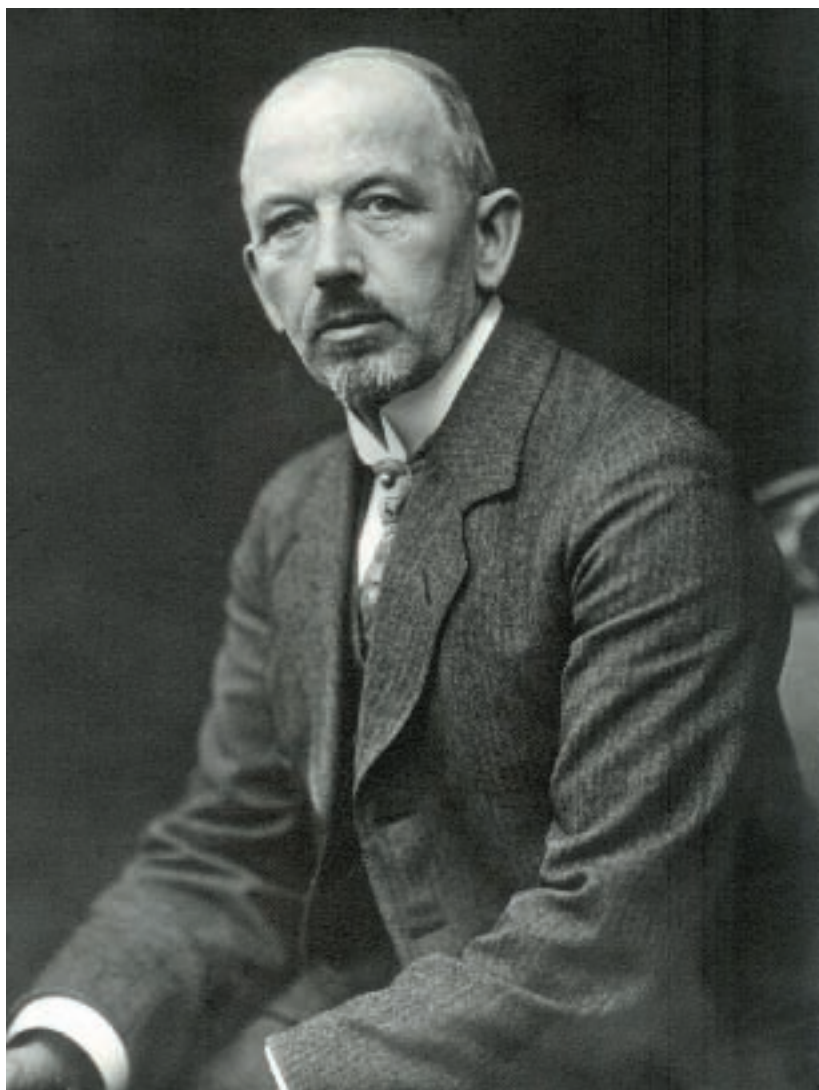

Fig. 17

Severin Nordentoft (foto, gave fra Jens Munk Nordentoft)

Addendum:

Severin Nordentofts børnebørn Inger Marie Toft, Lars Ole Simonsen og Severin Olesen Larsen takkes for lån af personlige bøger, breve og fotos.

Severin Nordentoft – Pioner, Surgeon, Radiologist and Writer

Severin Nordentoft (1866-1922) was born in Aarhus, Denmark and spent most of his time here.

He was a self-made surgeon but very skilled and courageous. He treated a patient with Basedows disease with total removal of the thyroid gland in 1894, the first in Denmark, and the patient lived normally 20 years later.

Recently he has been recognized, as been the first in the world to construct and use the arthroscope in a knee joint.

From 1910 he used most of his time to radiology and especially to radiotherapy and he was one of the forerunners to use radiotherapy in brain tumors- in fact he was the very first to propose it in writing.

He suggested 90 years ago preoperative radiotherapy in certain cancer forms which just in the last decennium has been the golden standard.

He was however a rather controversial person with a major sense of justice resulting in problems in working with colleagues on the same level.

Most of his life he worked in private clinics and when he finally got the job as head of a department of radiology in a major hospital, he was dismissed 1½ years later.

He died just 55 years old from aplastique anemia caused by radiation or rather lack of radiation protection. His name is engraved in a memorial for victims of radiology together with famous names as Marie Curie, her daughter Irene, and Albers-Schönberg.

He wrote several books, ranging from popular medical books to books about military and defence subjects, 2 plays and an autobiography.

Referencer

1. Snorrason E. Severin Nordentoft. I Dansk Biografisk Leksikon, 3 udg København 1979-84; S. Cedergreen Bech
2. Anonym. Ved sognepræst Peder Nordentoft Thomsens jordefærd 28 oktober 1910. København 1910; V. Priors Hofboghandel
3. Nordentoft K. Jørgen Laasbys barndom København 1937; Nyt Nordisk forlag-Arnold Busk
4. Thomsen S. Autobiografi I Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns Universitets årsfest Kjøbenhavn 1899:100'
5. Helms O. Overlægen fortæller København 1940, Jespersen og Pios forlag
6. Thomsen S. En vinter på Færøerne Museum-Tidsskrift for historie og geografi 1893; 2:257-312
7. Thomsen S. Brev til broderen Johannes 19/9-1894 (privateje)
8. Exsul. Jens – En studie Kjøbenhavn 1893; Vilhelm Priors Forlag
9. Nordentoft S. Budskabet- Skuespil i 1 akt København 1903; Vilhelm Priors Hofboghandel
10. Nordentoft S. Læren om Tuberkulosen København 1897; Vilhelm Priors Hofboghandel
11. Thomsen S. Kasuistiske meddelelser fra Thisted Amtssygehus Hospitalstidende 1898;10:253-58,11:287-303
12. Søgaard I. Nogle autonomografier Med Hist Årbog 1988; 189-205
13. Thomsen S. Om uretero- genital-fistler hos kvinden (disputats) København 1899; Vilhelm Priors hofboghandel
14. Meyer L. Severin Nordentoft: Om uretero-genital-fistler hos Kvinden Bibl Læger 1899;10:540-43
15. Nordentoft M. "Mittes" dagbog. Utrykt, maskinskrevet manuskript 259 s (privateje)
16. Nordentoft S. Vore sygdomme og deres aarsager København 1904; "Frem" Det nordiske forlag-Ernst Bojesen
17. Nordentoft S. Lige for lige- Skuespil i 3 akter København 1904; Vilhelm Priors Hofboghandel
18. Nordentoft S. Sundhedslære København 1905; Vilhelm Priors Forlag
19. Wulf H. Nogle kirurgprofiler fra for 50 år siden I: Dansk Kirurgisk Selskab 1908-1958 København, Kisters Bogtrykkeri, 1958:151-92
20. Gotfredsen E. Medicinens Historie 2. udg København 1964; Nyt Nordisk Forlag Arnold Busk
21. Nordentoft S. Et ord til danske demokrater København 1906; Vilhelm Priors Hofboghandel
22. Boas H. Boganmeldelse Severin Nordentoft: Kliniske forelæsninger over den acutte gonorrhøiske uretrit Hospitalstidende 1908; 1: 18-19
23. Nordentoft S. Fredssagen København 1913; Vilhelm Priors Hofboghandel
24. Nordentoft S. Brev til broderen Benedict 22/6-1914 (privateje)

25. Nordentoft S. Lægebog-Special Sygdomslære
Kjøbenhavn og Kristiania 1915; Gyl-
dendalske Boghandel -Nordisk For-
lag
26. Nordentoft S. Håndbog i Røntgenbe-
handling
Aarhus 1917; De forenede Bogtryk-
kerier
27. Fischer JF. Anmeldelse af S.Norden-
tofts håndbog i røntgenbehandling
Ugeskr Læger 1918;8:534-58
28. Panner H.J. Boganmeldelse. S. Nor-
dentoft:
Håndbog i røntgen-behandling
Hospitalstidende 1917; 48:1177-84
29. Nordentoft S., Nordentoft J. Om
røntgenbehandling af dybtliggende
maligne lidelser
Ugeskr Læger 1914; 12:504-14
30. Nordentoft S. Nogle resultater af rønt-
genbehandling med nogle bemærk-
ninger om radium og røntgen
Ugeskr Læger 1914;36:1556-64
31. Rovsing T. Er radiumbehandling af
operable kræftsvulster tilladelig?
Hospitalstidende 1914;27:841-52
32. Nordentoft S. Tilfælde af cancer
mammæ strålebehandlede 1915-19
Ugeskr Læger 1922;40:1300-29
33. Nordentoft S. 66 tilfælde af strålebe-
handlede maligne tumores udgæn-
de fra slimhinderne i de øvre veje.
Bibl Læger 1923; 131-61
34. Nordentoft S. 50 røntgenbehandlede
tilfælde af Mb. Basedowii.
Ugeskr Læger 1918;34:1331-
45,35:1371-86
35. Nordentoft S. Operativ behandling
og røntgenbehandling af maligne
svulster
Ugeskr Læger 1915;7:241-54
36. Nordentoft S., Nordentoft J. Om rønt-
genbehandling af ondartede svulster
Ugeskr Læger 1915;34:1369-82
37. Nordentoft S. Om røntgenbehand-
ling af hjernesvulster
Ugeskr Læger 1917;20:771-75
38. Guldstad O. Røntgenbehandlede
tumores cerebri
Ugeskr Læger 1917;20: 775-88
39. Neel A. Om røntgenbehandling af
hjernesvulster
Ugeskr Læger 1917;22: 875-78
40. Nordentoft S. Gensvar til dr. Axel
Neel angående røntgenbehandling
af hjernesvulster
Ugeskr Læger 1917;24:964-67
41. Guldstad O. Diagnosen af hjer-
nesvulster
Ugeskr Læger 1917;24:964-67
42. Nordentoft S. Røntgenbehandlin-
gens nuværende standpunkt med
særlig hensyn til behandlingen af
hjernesvulster
Ugeskr Læger 1918;9:331-47
43. Neel A. Om røntgenbehandling af
hjernesvulster
Ugeskr Læger 1918;12:489-92
44. Nordentoft S. Røntgenbehandling af
hjernesvulster (gensvar til dr. Neel)
Ugeskr Læger 1918;13:537-39
45. Neel A. Røntgenbehandling af hjer-
nesvulster (gensvar til overlæge
S.Nordentoft)
Ugeskr Læger 1918;15:587-8
46. Nordentoft S. Røntgenbehandlin-
gens nuværende standpunkt med
særligt hensyn til behandlingen af
Dansk Med Selsk Forhandl 1918;19-
21:599-607, 621-38,673-4
47. Neel A. Hjernesvulster og røntgen-
behandling
Ugeskr Læger 1920; 32:1028
48. Bailey P., Sosman MC., Dessl AV.
Roentgen therapy of gliomas of the
brain
Amer J Roentgenol 1928; 19: 203-64
49. Neel A. 5 tilfælde af hjernesvulster
med bemærkninger om terapien
Ugeskr Læger 1920; 28: 867-78
50. Nordentoft S. Über røntgenbehand-
lung von Gehirntumoren Strahlen-
therapie 1919; 9:631-37
51. Nordentoft S. On the roentgen treat-
ment of brain tumours
Acta Radiol 1921/22; 1:418-21

52. Earl Walker A. A history of neurological surgery
New York 1967; Hafner Publishing Compagny
53. Flatau E. La radiotherapie des tumeurs du cerveau et de la moelle
Revue Neurologique 1924; 1: 23-40,2:176-91
54. Pancoast HK. Treatment of brain tumors by radiation
Amer J Roentgen 1922;9:42-47
55. Saenger A. Über die röntgenbehandlung von Gehirn- und Rückenmarksgeschwülsten
Neurol Centralbl 1917; 19:784-87
56. Jakobsen BW, Christiansen SE. Artroskopisk vejledt forreste korsbåndsrekonstruktion
Ugeskr Læger 2005; 167:1835-37
57. Lauridsen L. Laterna magica in corpore human
Svendborg 1998; Isager bogtryk
58. Kieser C, Seydl G. Severin Nordentoft und die Priorität für die Artroskopie
Artroskopie 2000;13:197-99
59. Nordentoft S. Ueber Endoskopie geschlossener Cavitäten mittels meines Trokart-Endoskopes
Verh Dtsch Ges Chir 1912;78-81
60. Nordentoft S. Brev til søsteren Elisabeth 19/11-1921 (privateje)
61. Krebs C. Holger Strandgaard (nekrolog)
Hospitalstidende 1936; 79:1105-6
62. Enemark E. Mit sære sind
Svanholms forlag 1996
63. Rahlff A. Nogle bemærkninger i anledning af dr. med. S. Nordentofts artikler om röntgenbehandling af Mb. Basedowii.
Ugeskr Læger 1920;51:1589-91
64. Nordentoft E. Brev til familien 15/9-1925
65. Anonym. Beretning om forhandlingerne på den alm. Danske lægeforenings 40. alm. Lægemøde
Ugeskr Læger 1922;51:1825-48
66. Faber K. Anemie perniciose aplastique mortelle chez un specialiste rayons röntgen
Acta Radiol 1923; II: 110-15
67. Langfeldt B. Den århusianske röntgenpioner
Kronik, Aarhus Stiftstidende 23/11-1966
68. Rovsing T. Severin Nordentoft (nekrolog)
Hospitalstidende 1922;41:703-4
69. Søgaard I. Neurokirurgi i Nykøbing 1922-1950
Med Hist Årbog 2003, 47-78